

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Факультет соціології
Кафедра методології та методів соціологічних досліджень

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«СИСТЕМА ФІЛЬТРАЦІЙНИХ ТАБОРІВ У ВОЄННИЙ ЧАС:
СОЦІОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ»

Спеціальність: 054 Соціологія

Освітня програма: «Соціологія»

Освітній ступінь: бакалавр

Кваліфікація: бакалавр з соціології

Авторка:

Єгорченкова Олександра Євгенівна,
студент(ка) 4 курсу

Наукова керівниця:

Олійник Оксана Валеріївна,
кандидатка соціологічних наук,
доцентка

Бакалаврська робота допущена до
захисту рішенням кафедри методології та
методів соціологічних досліджень

Протокол № _____ від «__» _____ 20__ р.

Зав. кафедри _____ доцент, Сидоров М.В.

підпис

Київ 2023

Реєстрація

Рекомендовано

номер

дата

підпис

до захисту

лаборанта кафедри

підпис

ініціали, прізвище

Результат захисту

наукового керівника

наукового керівника

оцінка

дата захисту

Голова ЕК

підпис

ініціали, прізвище

Члени ЕК

підпис

ініціали, прізвище

підпис

ініціали, прізвище

підпис

ініціали, прізвище

Секретар ЕК

підпис

ініціали, прізвище

підпис

ініціали, прізвище

Зміст

Вступ	4
Розділ 1. Поняття й класифікація таборів для вимушено переміщених осіб.....	8
1.1. Порівняння різних систем таборів (фільтраційний, табір для інтернованих, табір для біженців, сучасний концентраційний табір).....	8
1.2. Фільтраційні табори як система масового утримання та перевірки населення	11
1.3. Табори для інтернованих осіб	20
1.4. Табори для біженців (“ <i>refugees camps</i> ”).....	29
1.5. Право-нормативні акти щодо таборів для інтернованих осіб та біженців.....	31
1.6. Сучасні концентраційні табори	33
1.7. Регулювання питань щодо примусового утримання та переміщення осіб.....	39
1.8. Система російських таборів на тимчасово окупованих територіях України під час повномасштабного вторгнення Росії в Україну	43
1.9. Система фільтраційних таборів на тимчасово окупованих Росією територіях України	46
Висновки до розділу 1.	54
Розділ 2. Огляд методологічних підходів для дослідження фільтраційного табору	59
Висновки до розділу 2.	64
Розділ 3. Методологія емпіричного дослідження.....	66
Процедурний розділ.....	72
3.1 Результати – аналіз свідчень українського населення про проходження російських фільтраційних таборів.....	72
Висновки до розділу 3.	80
ВИСНОВКИ	82
Список використаних джерел.....	85
Додатки	94
Додаток А.....	94
Додаток Б.....	97
Додаток В.....	99

Вступ

На підконтрольних Росії територіях окупованого Криму і Донецької та Луганської області ще з 2014 року існують тимчасові табори для примусово переміщених осіб (згода на переміщення не є зафіксованою), де утримуються люди, які були змушені покинути свої домівки через військові дії на тимчасово-окупованих територіях України (території що контролюються військовими або озброєними формуваннями, підтримуваними Росією до 24 лютого 2022 року). У цих таборах примусово переміщені особи та біженці позбавлені свободи без судового рішення, не мають доступу до юридичної допомоги, а також піддаються психологічному та фізичному насильству.

Згідно зі звітом Міжнародного комітету Червоного Хреста, опублікованого в липні 2021 року, в таборах донецької та луганської областях утримується більше 10 000 людей, включаючи жінок, чоловіків та дітей. У таборах в окупованому Криму кількість людей може бути ще більшою, але офіційних даних немає в загальному доступі.

Тимчасові табори для примусово переміщених осіб на окупованих територіях характеризуються поганими умовами проживання, обмеженою доступністю харчування та медичного обслуговування, а також відсутністю забезпечення необхідними речовими благами та послугами. Це порушує права людини та гуманітарні норми.

Однак офіційно ці табори на окупованих Росією територіях не визнаються державою та їхню діяльність не контролює ніхто, крім терористичних організацій, які їх створили. Це ускладнює можливість надання гуманітарної допомоги та захисту прав переміщених осіб.

1. З 24 лютого 2022 року Російська Федерація, під час повномасштабного вторгнення в Україну, створила на нових тимчасово-окупованих територіях більше 20-ти фільтраційних

таборів. Після фільтраційних таборів українців направляють до міст по всій Росії - часто, згідно зі свідченнями, до регіонів поблизу Китаю чи Японії. Остріан назвала фільтрацію "сталінським процесом", додавши, що вона була "останньою у довгій російській історії використання масової депортації та депопуляції у спробі підпорядкувати та контролювати людей". [Мазуренко А., 2022]

Згідно з різними джерелами, ті, хто виїхав з Росії після "фільтрації" (під час повномасштабного вторгнення Росії в Україну), повідомляли про допити, побиття і тортури людей, ймовірно пов'язаних з ЗСУ, а також про зникнення.

Також, фільтрація є шляхом незаконної депортації дітей – за що гаазький суд видав ордер на арешт президента РФ В. Путіна, а саме за близько 150 тисяч незаконно вивезених з України дітей (офіційно верифікованих дітей на території РФ станом на 16 лютого залишається 16 тисяч 207 дітей). [Пламмер Р., 2023]

«Йдеться про дітей, про яких я, як омбудсмен, знаю. З якого українського міста ці діти і де вони приблизно знаходяться на території Росії. Насправді ця кількість дітей набагато більша. Ми припускаємо, що ця кількість становить приблизно 150 тисяч дітей. Росія говорить про цифру 733 тисячі українських дітей, яких вони тримають на своїй території. Втім, на наш погляд, цю цифру перебільшено», - заявив Лубінець. [Слово і діло, 2023]

«Приміщення заповнене людьми так, що неможливо навіть лягти. Людям доводиться стояти або горбитись, одержуючи лише пляшку води на десятки людей, їжу раз на кілька днів і дозвіл у ванну лише один раз. на добу», - сказав Андрющенко.

Затриманих допитують, примушують до співпраці, катують, погрожують розстрілом. Декого, за словами Андрющенка, відпускають через 36 днів, але змушують підписати якісь папери, ймовірно, про

співпрацю з окупантами. Бувають випадки зникнення після допитів. Також ходять чутки, що людей переводять у «жорстокішу в'язницю», ймовірно, на «Ізоляцію». [Орлова В., 2022]

Говорячи про підтвержені факти воєнних злочинів, міжнародні інституції та правозахисні організації зазвичай зазначають, що реальні цифри жертв російської окупації можуть бути вищими.

Термін «фільтраційний табір» не визначений у міжнародних правових документах (таких як Женевська конвенція), він не має чіткого юридичного визначення, яке б встановлювало права та обов'язки сторін у відношенні до таких місць утримання. Тож окрім проблеми сприйняття та відображення в суспільстві, що мали досвід перебування в фільтраційному таборі, це ускладнює судові процеси та законодавчі. Тим не менше, місця утримання, де здійснюється фільтрація полонених та цивільних осіб, підпадають під захист міжнародного гуманітарного права та можуть бути охоплені іншими міжнародними конвенціями та договорами, які стосуються прав людини та захисту від насильства й тортур.

Об'єктом кваліфікаційної роботи є система фільтраційних таборів;

Предметом – досвід перебування у фільтраційних таборах та проходження процедур фільтрації українськими вимушеними переселенцями.

Емпіричний об'єкт: громадяни України у віці від 18 років, яке під час повномасштабного вторгнення Росії мало досвід перебування у російських фільтраційних таборах (організованих на тимчасово окупованих територіях України).

Метою є дослідження досвіду населення України у перебуванні в російських фільтраційних таборах, а також системи організації та функціонування фільтраційних таборів.

Завдання, які необхідно виконати для досягнення мети роботи:

- описати відмінності фільтраційних таборів, таборів для інтернованих осіб, сучасних концентраційних таборів;

- описати систему фільтраційного табору;
- аналізувати законодавчі та нормативні акти, які регулюють утримання людей у фільтраційних таборах;
- проаналізувати досвід українців перебування у фільтраційних таборах та виявити особливості російських фільтраційних таборів на території України;
- оцінити дотримання прав людини в таборах та ефективності захисту прав затриманих, зокрема дослідити роль міжнародних правозахисних організацій.

Критичний огляд джерел

Було знайдено достатню кількість даних та інформації для подальшого дослідження про різні типи таборів примусового розміщення, в тому числі про фільтраційні табори, але на жаль, теоретичні теорії на яких можна було б спиратися знайденими не були.

Дослідження ґрунтується на попередніх розробках щодо посттравматичного синдрому та знайденої інформації і літератури моєї курсової роботи на тему «Травмуючий досвід перебування у концтаборах: вивчення на основі контент-аналізу». А саме структуруванню інформації щодо типування концентраційних таборів під час Другої світової війни, контент-аналізу інтерв'ю виживших, дослідження «Lifelong impact of extreme stress on the human brain: Holocaust survivors study» (Monika Fňašková, Pavel Říha, Marek Preiss, Petr Bob, Markéta Nečasová, Eva Korit'áková, Ivan Rektor), а також дослідження «Surviving the Holocaust: a Meta-Analysis of the Long-Term Sequelae of a Genocide» (Efrat Barel, Marinus H. Van IJzendoorn, Abraham Sagi-Schwartz, Marian J. Bakermans-Kranenburg). До джерел, що я їх використовувала у своїй роботі і, які стали мені корисними додаються дослідження таборів для інтернованих осіб та різні джерела інформації та аналізу щодо таборів в Чечні.

Розділ 1. Поняття й класифікація таборів для вимушено переміщених осіб

1.1. Порівняння різних систем таборів (фільтраційний, табір для інтернованих, табір для біженців, сучасний концентраційний табір)

В історії зафіксовано багато випадків створення певних таборів, вони відрізняються за функціями, метою, умовами перебування (як зазначеними за різними право-нормативними актами, так і за реально створеними умовами). На третьому курсі, мною була написана курсова робота “Травмуючий досвід перебування у концтаборах: вивчення на основі контент-аналізу” в якій я розглядала історію концентраційних таборів і створила таблицю класифікації таборів та в’язниць (для відображення різниці) за метою та умовами перебування (див. Табл. 1). Але під час написання моєї дипломної роботи я зрозуміла, що цю таблицю необхідно розширити. В цю класифікацію я додаю фільтраційні табори та табори для інтернованих осіб. Потрібно також зазначити, що таборами є місце утримання людей і, наприклад, фільтрація та пункти фільтрації (в чергах яких, за свідченнями, можна простояти до 12 годин *«...у черзі на «фільтрацію» їм довелося простояти близько дванадцяти годин...»*[Горичева Ю., Тохмачі А., 2022], а також депортація, не класифікуються мною як табори, але я включаю їх в “процеси”, що можуть входити в систему певного табору. Вивчаючи різні табори, я виявила, що табори не функціонують як окремий об’єкт, вони завжди входять в певний процес і систему.

Таблиця 1

Класифікація таборів і в’язниць

Місце	Мета	Умови перебування
В’язниця	Позбавлення волі на певний визначений строк.	-належні умови перебування; -помірне або відсутнє жорстоке ставлення до в’язнів; -мають окреслені права;

Табір для інтернованих осіб	Затримання осіб в якійсь країні до закінчення війни.	<ul style="list-style-type: none"> - примусове затримання осіб, які належать до збройних сил воюючих держав, що вимушено вступили на її територію ; - позбавлення волі; -ув'язнення без слідства; - ув'язнення на невизначений час; -за Женевською конвенцією повинні знаходитися поза зоною військових дій і по можливості позначатися спеціальними знаками; - забезпечуються необхідним харчуванням, одягом, медичною допомогою тощо; - мають право листування з родичами, з відповідними міжнародними організаціями, тощо.
Фільтраційні табори	Місця утримування осіб, де їх перевіряють на наявність певних ознак, таких як політичні переконання чи потенційні загрози національній безпеці, тощо (такі ознаки є офіційним аргументуванням процесу фільтрації). Табір призначений для реєстрації, допитів, затримань та примусових переміщень.	<ul style="list-style-type: none"> - за умовами повинні відповідати таборам для інтернованих осіб; - охорона військами воєнізов. формуванням, партії; - презирливе, жорстоке ставлення до людей, що проходять фільтрацію; - фізичні та психологічні тортури під час допитів та під час перебування в таборі; - не забезпечуються необхідним харчуванням, одягом, медичною допомогою тощо; - ув'язнення на невизначений час; - місця утримування не розраховані на кількість людей, що там утримується;
Концентраційний табір	Під час другої світової війни: утримання цивільних осіб, які вважаються реальними або уявними «ворогами Рейху». Ізоляція та репресування небажаних для правлячих кіл осіб, що існує поза судовою системою.	<ul style="list-style-type: none"> - ув'язнення на невизначений час; - повна ізоляція в'язнів; - реєстрація утримуваних і запровадження спец. одягу та системи розпізнавальних знаків і номерів; - охорона військами воєнізов. формуванням, партії; - нелюдські умови проживання; - жорстоке ставлення до ув'язнених (катування, насилля, тощо)
Табір	Експлуатація праці в'язнів для	- В'язням бракувало належного

<p>примусової праці</p>	<p>отримання економічної вигоди та для задоволення нестачі робочої сили</p>	<p>спорядження, одягу, харчування та відпочинку;</p> <ul style="list-style-type: none"> - нелюдські умови проживання; - жорстоке ставлення до ув'язнених; - використання надважкої праці;
<p>Табір для військовополонених [Дубик М., 2016]</p>	<p>Для військовополонених союзників, у тому числі поляків та радянських солдатів.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - повинні відповідати - ув'язнення на невизначений час; - жорстоке ставлення до ув'язнених (катування, насилля, тощо); - примусова праця; - не забезпечуються необхідним харчуванням, одягом, медичною допомогою тощо; - нациські табори для військовополонених поєднували в собі табори примусової праці та таборів смерті; - масові страти, висока смертність через нелюдські умови проживання; - за Женевською конвенцією з прав військовополонених (1929) та Гаазької конвенції про порядок ведення війни (1907) мають утримуватися як інтерновані, та можуть бути експлуатовані до праці.
<p>Транзитний табір</p>	<p>Під час Другої світової війни: місця тимчасового утримання євреїв, які чекали депортації, зазвичай були останньою зупинкою перед депортацією до центру вбивств. Загалом: місце тимчасового розташування людей, які перебувають у процесі переміщення з одного місця в інше. Зазвичай це можуть бути мігранти, біженці, особи, що евакуюються через війну або природні катастрофи тощо.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ув'язнення на невизначений час (зазвичай або коротки час перед відправленням в інший табір, або довгостроковий); - примусова праця - нелюдські умови проживання; - жорстоке ставлення до ув'язнених;
<p>Табір смерті</p>	<p>Переважно або виключно для конвеєрного вбивства великої кількості людей відразу після прибуття на місце. Цей термін</p>	<p>Використання надтяжкої праці, несумісних умов перебування з життям, та інших способів.[The American Heritage, 2022]</p>

	також використовується для опису місць «евтаназії» для вбивства пацієнтів-інвалідів.	
--	--	--

За своєю метою фільтраційні табори, за умовою дотримання законів війни та поводження з людьми, близькі до транзитних таборів, таборів для інтернованих, а також примусово переміщених осіб та військовополонених. Тому саме процеси та системи близьких до фільтраційних таборів я розглядаю детальніше.

Метою цього є виділення найближчого до фільтраційних таборів прецедента в історії. Це надасть змогу концептуалізувати фільтраційний табір як об'єкт.

1.2.Фільтраційні табори як система масового утримання та перевірки населення

Фільтраційні табори — це місця ув'язнення, де утримують осіб і перевіряють їх на наявність певних ознак, таких як політичні переконання чи потенційні загрози національній безпеці, тощо (такі ознаки є офіційним аргументуванням процесу фільтрації).

В історії зафіксовано багато випадків створення таборів з метою фільтрації. Виходячи з нормативно-правових документів, які будуть розглянуті подальше, термін “фільтраційний табір” не використовується, з цього виникає проблема ідентифікації фільтраційних таборів в світовій історії, і робити висновки щодо такої їх ідентифікації я можу тільки виходячи з мети створення таборів, процесів, що відбувалися всередині, а також схожості в умовах утримання.

Отже, фільтраційними таборами є:

- Радянські фільтраційні табори після Другої світової війни;
- Російські фільтраційні табори в Чечні під час Першої та Другої чеченських воєн (1994-1996, 1999-2009);

- Російські фільтраційні табори на тимчасово-окупованих територіях України під час війни Московії проти України з 2014 року.

Не можна точно визначити коли вперше виник термін “фільтраційний табір”: чи були це табори для військовополонених німців у Франції під час першої світової війни, чи це були табори розкидані на воюючих/захоплених територіях під час Другої світової війни. Але під час мого пошуку інформації щодо фільтраційних таборів, фіксування цього терміну з'являється в період Другої світової війни, а саме радянські фільтраційні табори для репатріантів - вони мали точно назву - перевірконо-фільтраційні табори.

Такі табори могли бути тимчасовими та знаходитись на передовій або за лінією фронту, де відбувалася бойова активність. У таких таборах могли утримувати як військовополонених, так і цивільних, які потрапили під підозру у співпраці з протилежною стороною конфлікту.

Вперше процес фільтрації можна ідентифікувати під час будь-якого воєнного конфлікту, а також поза ним протягом всесвітньої історії. Особливо це проводилося під час воєнних конфліктів воюючих сторін під час процесу інтернування, переміщення людей в табори для інтернованих, військовополонених, а також репатріації. В таких випадках фільтрування проводилося за ознак співпраці з окупантом.

Репатріація – повернення в країну громадянства, постійного проживання чи походження осіб, які внаслідок різних причин опинилися на території іноземної держави і здійснюється, як правило, на підставі міжнародної угоди.

Представницька Женевська конференція 1996, що відбулася під егідою Організації Об'єднаних Націй, запропонувала вважати репатріантами осіб, "які із причин економічного, соціального або особистого характеру добровільно переселилися до країни свого громадянства або походження з метою постійного проживання". Таким чином, для репатріації важливі такі ознаки, як вільне волевиявлення та напрям переселень до країни походження чи громадянства. [Малиновська О., 2018]

Процес репатриації відбувався після Першої світової війни, а також під час та після Другої світової різними країнами, але саме система репатриація Радянського союзу є найбільш близькою до процесу фільтрації, що проводиться Московією. Метою процесу репатриації громадян з Радянського союзу додому скоріше була відфільтровування тих, хто несе, на думку керівництва, загрозу радянському режиму. Обґрунтування такого процесу пояснювали тим, що радянські громадяни, що опинилися за кордоном могли співпрацювати з нацистським та фашистським режимом, а отже, становили загрозу. “Радянські партійні керівники та офіцери держбезпеки з глибокою підозрою ставилися до радянських громадян, які під час війни не перебували під владою Москви. Одне завдання лежало в основі відбудови радянської держави: визначити, що робили люди на окупованій нацистами території під час війни – і покарати тих, кого влада вважала зрадниками. З точки зору радянської влади, таким чином мало сенс, щоб та сама логіка застосовувалася до тих радянських громадян, яких війна вивела за межі Радянського Союзу: ніхто з них не мав повертатися додому, не пройшовши ретельну перевірку та процес фільтрації.”[Franziska Exeler, 2023]

Спочатку створювалися спеціальні табори для військових, які були військовополоненими нацистами та фашистами, а також які просто перебували на окупованих німцями територіях. Потім створилися так звані контрольно-пропускні пункти (КПП) на кордонах, а в районах прилеглих до кордону були створенні перевірконо-фільтраційні пункти. Радянська влада створила систему об'єктів: 57 «збірно-пересильних пунктів» (ЗПП) і 127 «перевірконо-фільтраційних пунктів» (ПФП) , які були схожі на табори, де могла перебувати велика кількість людей, і які використовували НКВС для реєстрації та допитів. Таким чином, репатриант, потрапивши на радянську територію проходив перевірку в “збірно-пересильних таборах”(ЗПТ), де їм або дозволяли поїхати додому, або відправляли до подальшої перевірки в “перевірконо-фільтраційні табори”(ПФТ). Ці пункти та табори призначені для

реєстрації, транзиту, перевірки та фільтрації, становили радянську систему фільтрації. Залежно від думки НКВД, після фільтрації репатріантів класифікували за різними категоріями: дозволяли повернутися додому, призивали до Червоної Армії, розподіляли в робочі батальйони по Радянському Союзу або відправляли до ГУЛАГ (радянські табори примусової праці). У цьому сенсі процес фільтрації також слугував для сортування репатріантів на три різні типи праці, які існували в Радянському Союзі: вільна, призовна (робочі батальйони, до яких людей офіційно призывали, схоже на військовий призов) і примусові роботи в ГУЛАГу).

Процес репатріації та проходження різних об'єктів, які становили систему радянських фільтраційних таборів, зазвичай розтягувався на кілька місяців. Офіцери НКВД, що займалися реєстрацією та допитом, дивилися на репатріантів підозріло і презирливо, ставилися зневажливо, а жінки могли піддаватися сексуальних домагань і насильства. Як згадував колишній червоноармієць з табору, фізичні та психологічні тортури під час допитів були звичайною справою. Під приводом медичного обстеження або вночі співробітники НКВД гвалтували жінок або примушували їх до статевих стосунків. Кілька років ми були силоміць відірвані від батьківщини. *“Нарешті настав довгоочікуваний момент і ми прибули до табору №316 на рідній землі, але ніхто не очікував такого прийому, який нас тут зустріли. Нас саджали в землянки по 400 і більше чоловік, і деякі з нас досі живуть під відкритим небом. Санітарні умови жахливі. Бані немає, люди брудні та вошиві, а адміністрація дивиться з закритими очима.”*[Franziska Exeler, 2023]

“Щоденну їжу готували з гнилих продуктів, а кілька репатріантів разом із деякими охоронцями систематично грабували інших в'язнів”.[Franziska Exeler, 2023]

Загалом, багатьом вдалося повернутися додому, проте навіть ті, кому вдалося уникнути участі ГУЛАГів чи робочих батальйонів, часто не могли позбутися клейма німецького полону чи примусової праці та дискримінації та

підозрілості, які з цим пов'язані. Так, у своїй роботі “Травмуючий досвід перебування у концтаборах: вивчення на основі контент-аналізу” я описувала ставлення радянського суспільства до людей, що пережили концтабори:

“В радянському союзі видавалися спеціальні документи, що вказували на пережитий досвід, і якщо людині пощастило довести, що вона не зрадник і не працювала на нацистів (така участь чекала і на людей, що перебували на окупованих територіях), то ці документи не давали людині отримати вищу освіту в престижному ВУЗІ й більш-менш престижну роботу (навіть на завод більш ніж звичайним робітником могли не взяти, навіть якщо ти мав фах). В цілому ставлення до таких людей прирівнювалось як до зрадників, які співпрацювали з нацистами.”

Люди дуже боялися проходження репатріації, вони намагалися уникнути її, адже окрім жахливих умов і ставлення під час процесу, вони стикалися з відчуженням в радянському суспільстві: *«Якби я знала, що мене тут чекає таке життя, я б ніколи не повернулася додому. Тут не пропонують пощади тим, хто був у Німеччині, їх ображають, їх не вважають людьми»*. Клеймо потенційного «колабораціоніста» та «зрадника» чіплялося за репатріантами протягом десятиліть після війни.

Схожа система фільтраційних таборів також була створена російськими військами під час вторгнення до Чечні в 1994 році і була фактично перетворена на систему тортурних таборів під час другого вторгнення в 1999 році. “Меморіал” (російська правозахисна організація) першою викрила використання фільтрації у війні Росії проти Чечні, і дійшла висновку, що практично всі, хто пройшов через фільтраційні табори в Чечні з 1999 року, були піддані побиттям і тортурам; згвалтуванням як чоловіків, так і жінок, які задокументувала Human Rights Watch, було поширеним явищем.

У 1994 році Росія почала повномасштабне військове вторгнення, щоб повернути Чечню, сепаратистський анклав, який проголосив незалежність три роки тому. Наступного дня після вторгнення російських танків МВС РФ

видали директиву № 247: «створити фільтраційні пункти для виявлення осіб, затриманих у зонах бойових дій, і залучення їх до бойових дій». (У Росії термін «фільтраційний пункт» увійшов в обіг під час Другої світової війни, коли радянська влада почала перевіряти на звільненій від німців території те, що Лаврентій Берія, глава сталінської таємної поліції називав «ворожими елементами».) Перший табір у столиці Чечні Грозному відкрився 20 січня 1995 року. Дослідники Human Rights Watch дійшли висновку, що російські війська били та катували чеченських чоловіків, які там утримувалися. Багатьох згодом використовували як «живий щит» у боях і як «заручників для обміну на російських ув'язнених». [Human Rights Watch, 2000]

Через три роки, під час Другої чеченської війни, російський генерал Віктор Казанцев розширив фільтрацію, запровадивши «режим перевірки особи» у «звільнених районах» і закликавши «посилити процедури обшуку на блокпостах». Чеченські мирні жителі були свавільно затримані в ще більшій кількості; їх часто звільняли без документів, що посвідчують особу, що обмежувало їхню свободу пересування та наражало на повторні арешти на блокпостах. У доповіді HRW було описано те, що стало стандартною стратегією: російські сили бомбардували чеченські громади, а потім проводили «зачистку», під час якої солдати ходили по домівках, арештовуючи чоловіків, а іноді й жінок, підозрюваних у зв'язках із повстанськими силами.

“З табору для полонених (так званого "фільтраційного табору") розташованого в Чернокозово на півночі Чечні, Муса зміг вибратися лише завдяки родичам, які його викупили. Він розповідає про жахіття табірної життя і стверджує, що слідчий зачитав йому офіційний указ про те, що "до фільтраційного табору слід направити 150 тисяч людей", які мають вийти звідти "скаліченими на все життя".”

“Він прочитав мені указ, що лежав у нього на столі. Там говориться про те, що через фільтраційні табори має пройти 150 тисяч чеченців. Ще він

сказав мені, що мета цього така: домогтися того, щоб ті, хто виживе в таборі, вийшли звідти інвалідами протягом усього життя”. [Rechova M.,]

Дослідники описали процес фільтрації в Чечні як форму «колективного покарання», яке застосовувалося не лише до зниклих, але й до їхніх сімей. Одна жінка, маючи на увазі свого родича чоловічої статі, якого вивезли, сказала дослідникам: «Його немає ніде — ні серед живих, ні серед мертвих». Відома правозахисна організація «Меморіал», яку Верховний суд Росії заклав на початку цього року, підрахувала, що під час двох воєн Росії в Чечні загинуло щонайменше сімдесят тисяч мирних жителів і понад двісті тисяч чеченців пройшли через фільтраційні табори.

На жаль, під час пошуку інформації про фільтраційні табори в Чечні, посилання на всі джерела були заархівовані - тобто вони були видалені з основних сторінок. Наприклад, основні джерела інформації, а саме аналіз фільтраційних таборів від Human Rights Watch, а також перші згадки в статті від “Меморіалу” були видалені.[Traunor Ian, 2000] [Human Rights Watch, 2001]

Доктор Омар Ханбієв сказав на брифінгу Радіо Свобода, що він особисто бачив, як російські війська застосовували тортури, які «може уявити собі лише абсолютно розбещений людський розум» — побиття поранених обрубками ампутованих рук і ніг, застосування електричного струму до геніталій, вплив сильного холоду, імітація страт і удушення.

“На жаль, - сказав Ханбієв, - це не робота окремих «садистів», а скоріше система, «створена державою» і спрямована на знищення чеченської нації. За його словами, коли російські війська збирають чеченців, «особливо молодих і здорових», війська спочатку кладуть полонених у яму і намагаються стягнути викуп з їхніх родичів.

Якщо викуп не буде сплачено швидко — а російські війська використовують зібрані гроші, щоб утримувати себе — тоді всіх, хто залишиться у в'язниці, отримують ярлики «бойовики», і починається цикл

тортур. Ханбієв зазначив, що уникнув трагічного кінця лише тому, що на тому етапі за нього викупили.” [Human Rights Watch, 2001]

З російських баз ув'язнених відправляють у низку фільтраційних таборів і російських в'язниць, у кожній з яких є спеціальний «чеченський відділ» із приміщеннями для тортур. Ханбієв зазначив, що 90 відсотків тих, хто починає цей цикл, зникають безслідно, зазначивши, що «зниклий» у цьому випадку означає «мертвий». [Human Rights Watch, 2001]

Вся ця інформація доводить, що російські фільтраційні табори для чеченців, дійсно відповідають умовам створених Російською Федерацією фільтраційних таборів на тимчасово окупованих територіях України. Єдине що може відрізнитися це жорстоке ставлення випадків яких зафіксовано у фільтраційних таборах на тимчасово окупованих територіях України менше ніж в тих, що були створені для чеченців. Але, під час контент-аналізу інтерв'ю з людьми, що пройшли процес фільтрації та перебували у фільтраційних таборах є свідчення того, що тих хто не пройшов фільтрацію відправляють у невідомому напрямку - практично їх можна вважати зниклими безвісти. Також, за свідченнями є інформація, що тих, хто не пройшов фільтрацію відправляють в Оленівську колонію та “Ізоляцію”. Дані, що були отримані з незакінченого дослідження “Сучасний концтабір в Україні: міф чи реальність 21 століття” (зокрема на прикладі “Ізоляції”), яке було зроблене мною та Анною Кравенською, вказують на те, що умови “Ізоляції” походять на сучасний концентраційний табір (в підрозділі про сучасні концентраційні табори про це буде описано більше). Тобто це жорстке ставлення просто перенесено з місць фільтрації в місця, де це можливо приховати.

“Андрющенко каже, що колонія в Оленівці призначена для тих, хто не служить у Збройних силах України чи Національній гвардії. Там тримають лише родичів військових, колишніх силовиків, активістів, журналістів та людей, які викликали підозри (навіть людей з патріотичними

татуюваннями). Також ходять чутки, що людей переводять у «жорстокішу в'язницю», ймовірно, на «Ізоляцію».» [Орлова В., 2022]

“...до цих таборів денацифікації відправляють місцевих конвоїрів, які працювали ще з 2014 року. І вони мені розповідали, що під час проведення уроків денацифікації у якогось російського конвоїра чи куратора виникла суперечка: хтось із людей не погоджувався. Зав'язалася суперечка, і людину просто вбивали. Вбили, поховали. Інформації про нього немає – документи відразу були знищені. Я намагався знайти інформацію про цю людину, але вони кажуть, що це зробити неможливо. Усі документи одразу знищуються. Навіть зараз, під час бойових дій.» [Токарь Є., 2022]

“Решту — тобто тих, кого в ДНР вважатимуть справді такими, що мають зв'язки з ЗСУ, — відправляють до СІЗО на території самопроголошеної республіки.» [Meduza, 2022]

«Ті, кого вважають найбільш загрозованими, ймовірно, затримані та ув'язнені на сході України чи Росії. Про їхні долі відомо небагато.» [Нестеренко А., 2023]

«Нарешті він розповів, що його забрали до в'язниці десь у Донецьку і залишили в камері лише з одним шматком хліба. Він замовк, відмовившись більше відповідати на будь-які запитання, і пішов на килимок.» [Kortava D., 2022]

«Пізніше вона почула, що силовики ДНР доставили обох чоловіків до сумнозвісної Оленівської колонії та звинуватили їх у несанкціонованому записі та поширенні неправдивої інформації про владу ДНР. «Їхня доля та місцезнаходження залишаються непідтвердженими», – пишуть дослідники в нещодавно опублікованій доповіді про табори на окупованих територіях. «З ними слід поводитися як з ймовірними жертвами насильницьких зникнень» [Kortava D., 2022]

1.3. Табори для інтернованих осіб

Перед тим як я перейду до описування таборів для інтернованих осіб, таборів для примусово переміщених осіб, таборів для військовополонених та сучасних концтаборів, варто зазначити те, що в англійській мові і використання термінів є певна розбіжність (це важливо підкреслити, адже більшість джерел інформації щодо таборів, як і літературу, що я використовувала, написані англійською мовою). Одні наукові джерела використовують для певного табору термін “internment camp”, а інші джерела описують табір як “refugee camp”, а треті як концентраційний табір. Навіть в одній статті автор може до одного табору використовувати декілька термінів. В своїй курсовій роботі, я розглядала цю понятійну проблему і важливість використання правильного терміну.

“Відсутність єдиного понятійного розуміння, визначення та використання, призводить до загального викривлення картини в медіа, де поняттям “концентраційний табір” можливо маніпулювати: перебільшуючи (залякування та створення “монстра”) або применшуючи (створення фейків та замовчування) його значення, використовуючи або не використовуючи цей термін (підміняючи/заміщуючи іншими термінами)”.

На прикладі сучасного концтабору “Ізоляція” (використання саме цього терміну я обґрунтую в в підрозділі про сучасні концтабори), можна побачити, що міжнародні організації використовують для опису “Ізоляції” термін “катівня” та СІЗО, або ще “тюрма”, але не концтабір. Це визначає ставлення організацій, впровадження політик держави до “Ізоляції” та до людей, що пройшли досвід перебування там.

Підміна понять, на мою думку, несе реальну загрозу не тільки в медіа для сприйняття суспільством, але й в нормативно-правовому аспекті, юридичному, політичному і так далі. Якщо ми підміняємо поняття, то таким чином, ми ставимо під загрозу людей, які все ще там знаходяться, адже за міжнародним законодавством (наприклад, як Женевська конвенція, тощо)

наприклад, не передбачено суттєвий вплив на дії або керівництво табору, не передбачено суттєвого втручання та засудження. І, найголовніше, на мою думку, покарання за створення концентраційного табору має бути набагато суворішим, ніж за створення “тюрми” (навіть за умови нелюдського ставлення в цій “тюрмі” до людей).

Так само з термінами “internment camp”, “refugee camp” та “concentration camps”. Необхідно встановити точну різницю між цими видами таборів, для коректного використання термінів. Адже поза цим стоять міжнародні закони, суди, організації, які по суті, за підміною понять можуть аргументувати свою бездіяльність, і маніпулювати цим (так само як і в ЗМІ).

Важливо зробити розріз між таборами біженців і примусовою працею та таборами концентрації. Навіть якщо в окремих випадках розрізнення може бути складним, особливо оскільки деякі табори можуть переходити з однієї форми в іншу, в цілому їх можна відрізнити на основі їх базової мети. Усі табори є організаційними утвореннями, що походять від військових коренів, що проявляється у їх просторовій, правовій та організаційній структурі. Проте, в той час як імперські, колоніальні та тоталітарні режими вже довгий час використовують табори як інструменти для ув'язнення, підкорення, депортації та навіть знищення своїх інших народів, біженців табори присвячені конкретній гуманітарній меті, встановленій під час Першої світової війни та інституціоналізовані після Другої через міжнародне право (зокрема Женевські конвенції та Декларацію ООН про права людини). Це вбудовування в міжнародне право та гуманітарну дію є вирішальним при вивченні та порівнянні історичних та сучасних прикладів біженців ув'язнення. [Gabriele Anderl, Linda Erker, Christoph Reinprecht, 2023: с.11]

Отже, інтернування (франц. Interner – оселяти, від лат. Internus – внутрішній) – це прийняття та примусове оселення під час збройного конфлікту нейтральною або іншою державою, що не є стороною конфлікту, осіб, які належать до збройних сил воюючих держав, що вимушено вступили

на її територію. Інтернуванню підлягають війська воюючих сторін, зокрема військові кораблі та літаки, військовополонені, які втекли, хворі й поранені. Примусове оселення застосовують також щодо цивільних осіб воюючої сторони, включаючи біженців, які у зв'язку зі збройного конфлікту опинилися на території противника.

За Женевською конвенцією вони повинні знаходитися поза зоною військових дій і по можливості позначатися спеціальними знаками. Інтерновані особи безкоштовно утримуються воюючими сторонами (забезпечуються необхідним харчуванням, одягом, медичною допомогою тощо), користуються правом листування з родичами, з відповідними міжнародними організаціями та інше.

Історія таборів для інтернованих осіб дуже тісно пов'язана з концентраційними таборами. В англійській мові термін “internment camp” зустрічається в історичному контексті куди більше ніж “concentration camp”. Загалом перші концентраційні табори (сам термін) зустрічається в історії куди раніше ніж табори для інтернованих. Перша згадка про інтерновані табори була фіксується мною під час Англо-Бурської війни (1899-1902) тоді у Південній Америці були створені “refugee camps” - по суті табори для вимушених мігрантів. Але різниця між вимушеними мігрантами та бурами була в тому, що їх насильно доставляли до таборів - їх відфільтровували від англійців та переселяли в табори, які бури в свою чергу не могли покинути. Умови, за свідченнями, не відрізнялися від концентраційних таборів, до того ж їх часто в листуваннях називали саме концентраційними таборами.[Rawlings J., 2005]

Мабуть найкращими прикладами таборів для інтернованих є табори періоду Першої світової війни.

Перші табори для інтернованих з'явилися під час Першої світової війни в Британській імперії. Британія спочатку зосередилася на ув'язненні іноземців, щодо яких, як вона стверджувала, мала обґрунтовані підозри. Широко

розповсюджений призов означав, що будь-який німець військового віку, депортований з Англії, незабаром повертатиметься в уніформі, щоб воювати. Тож Британська імперія поширила інтернування на свої колонії та володіння, на що німці відповіли масовими арештами іноземців не тільки з Великобританії, але й з Австралії, Канади та Південної Африки. Незабаром табори для інтернованих процвітали по всьому світу: у Франції, Росії, Туреччині, Австро-Угорщині, Бразилії, Японії, Китаї, Індії, Гаїті, Кубі, Сінгапурі, Сіамі, Новій Зеландії та багатьох інших місцях.

Такі відомі табори були в Канаді для українців, у Франції для німців та іспанців (після окупації німецькими військами перетворився за своїми умовами на концентраційний табори примусової праці, а після деокупації перетворився на табір для німецьких військовополонених) [Beugis P., 2018], у Британській Індії для японців (та подекуди інших азіатів), у Японії для британців та європейців (у відповідь на табори для японців), табори для японців в США,

На відміну від попередніх колоніальних таборів, багато таборів під час Першої світової війни знаходилися за сотні чи тисячі миль від лінії фронту, і життя в них розвивалося нормально. В'язням присвоювали номери, з якими вони переходили з табору в табір. Затриманим можна було надсилати листи, отримувати передачі. У деяких випадках переказували гроші та вели рахунки. Психічні захворювання та розбиті громади меншин були найбільшими наслідками для довгостроково інтернованих.

Хоча інтернування вважається більш легшим досвідом, тим не менш під час Першої світової війни інтерновані не мали ніякого міжнародного захисту, утримуючись в таборах. Таким прикладом є інтерновані українці в Канаді під час Першої світової війни:

“... перші національні операції канадського уряду з інтернування в період 1914-1920 років, які інтернували канадських українців у концентраційні табори по всій Канаді.”

Отже, знову з'являється термін “концентраційний табір”, але в контексті інтернування. Тобто, умови в таборі були такими, що їх порівняли з концентраційними таборами.[The InfoUkes, 2007]

З початком Першої світової війни українські канадці були клеймовані ярликом «чужих ворогів» і принижені урядом сера Роберта Бордена. Понад 80 000 були замарковані як ворожі іноземці, яких позбавили виборчих прав і майже 6 000 яких ув'язнили в 26 таборах для інтернованих по всій Канаді. Після арешту поліцією їх тримали у в'язницях разом із звичайними злочинцями до відправки до одного з таборів. Їхнє майно було конфісковано, а в багатьох випадках так і не повернуто, також їх примушували до важкої небезпечної праці - така як робота в шахті (тут звісно згадуються німецькі концентраційні табори примусової праці). У національному парку Банф вони побудували дороги та поле для гольфу, у Британській Колумбії побудували смуги відводу для залізниці та мостів. У таборі для інтернованих Капускасинг питна вода, яку вони пили, була забруднена, через що багато хворіли з тривалими афектами. У таборі Спїріт-Лейк, Квебек, деякі люди померли через переохолодження. [Bardyn I., 1992]

Головною різницею, що простежується в таборах для інтернованих осіб це умови перебування там - люди, по суті, організовувалися в них самостійно. Люди перетворювали табір в маленьку державу, де функціонували школи, магазини, гуртки, де було своє керівництво, яке керувало порядком всередині табору і на яке не мали вплив держави, що створили табір.

Цим прикладом є табори для інтернованих українських військових формувань.

Військові частини армії УНР після поразки 1917-1921 вимушено залишили українські території і після затримання та роззброєння в Польщі (15 тисяч осіб) і Румунії (близько 2 тисяч осіб) були розміщені в спеціальних таборах.

Незважаючи на значні труднощі в таборах, українські військові розгорнули у таборах активну культурно-освітню діяльність, налагодити яку їм допомагали місцева влада, міжнародні благодійні організації, українська діаспора. В таборах діяли школи, гімназії, Український народний університет, хори, театри, літературні і спортивні гуртки, також виходило понад 100 періодичних та неперіодичних рукописів і друкованих видань. Значну увагу інтерновані приділяли підтриманню боєздатності військових частин (не припиняли військові муштри, створили військові факультет при Українському народному університеті), функціонували школи адміністрації і штаби старшин, жандармерії, Юнацька військова школа, курси для піхоти, саперів, гарматників, кіннотників, зв'язківців тощо

Діяли школи грамоти, курси іноземних мов, культурно-освітницькі товариства «Просвіта» й «Громада», виходили часописи «За ґратами» (Брашов) і «Український таборовий вісник» (Фегераш). Деяким старшинам було надано можливість навчатися у Вищій військовій школі в Бухаресті, румунській освітній школі у м. Пітешті, на курсах пілотажу. В таборах здійснювали українське судочинство. Румунська влада залучала інтернованих до позатаборової праці, особливо у сільському господарстві, на цукроварнях і фабриках. Ними опікувалася дипломатична місія уряду УНР на еміграції. Коли у Румунії (1923) і Польщі (1924) режим інтернування було скасовано, більшість колишніх українських військових з цих таборів осіла на території країн інтернування, інші емігрували переважно до Чехо-Словаччини та інших держав, або повернулися до УСРР.[Павленко М., 2011]

Цей приклад також відзначає те, що табори для інтернованих (навіть інтернованих військових) були більш людяними ніж інші види таборів. Інтернованим фактично дозволялося вести будь-яку діяльність всередині місця їх розміщення. Єдине це те, що вони таки контролювалися певним чином ззовні.

Тим не менш, цей більш «цивілізований» підхід до ворожих іноземців під час Першої світової війни (відносно виникнутих перед цим концентраційних таборів) зумів відновити заплямований образ концентраційних таборів. Люди прийняли ідею про те, що цільова група може здатися й бути затриманою під час кризи, з очікуванням, що одного дня її звільнять без незмінної шкоди.

Попри те, інтерновані цивільні особи не зобов'язані підкорятися військовій дисципліні та мають право на менш суворе поводження ніж те, яке встановлено для військовополонених, зокрема якщо військовополонених можна залучати до праці у примусовому порядку, то цивільних інтернованих осіб – тільки за їхнім бажанням. Останні можуть також просити про інтернування власних дітей разом із ними. Крім того, інтерновані члени однієї родини повинні утримуватися в одному приміщенні та проживати окремо від інших інтернованих осіб з необхідними умовами для сімейного життя (ст. 82, 95, 116 4-ї Женев. конвенції). Цих умов почали дотримуватися держави що створювали такі табори після Першої світової війни.

Про це зазначається в книзі “Internment refugee camps” Gabriele Anderl, Linda Erker, Christoph Reinprecht:

“Перш, ніж почалася Друга світова війна, "уроки", вивчені з Першої світової війни, здалися очевидними. Уже в 1923 році Комітет імперської оборони Великобританії виснував, що у наступному конфлікті урядовою політикою має бути виселення, а не фінансово набагато витратніша опція цивільного інтернування. Аналогічно, в Сполучених Штатах генеральний прокурор Френсіс Біддл "був розпоряджений уникати масового інтернування та переслідування іноземців, яке характеризувало Першу світову війну". Коли в Європі розпочались ворожості в 1939 році, уряд США відповідно закликав сторони не утримувати цивільних осіб, а замість цього впровадити "взаємне звільнення та репатріацію". Однак, благородні наміри стосовно більш гуманного поводження не преобладали, і масове цивільне інтернування знову

з'явилося в 1939-1945 роках, хоча не в такому ж розмірі, як під час попереднього конфлікту.”

(і як можна спостерігати не з такими умовами, які були під час Першої світової, якщо закрити очі на концентраційні табори)

“Подібно до масового звільнення для служби в армії, система трибуналів, введена в Великобританії та Сполучених Штатах під час Другої світової війни, була новим кроком. Вона відображала готовність відрізнити "справжніх іноземців" від "технічних іноземців", так і значно більшу кількість біженців. Звичайно, слухання трибуналів далекі від систематичних і найбільш псевдо-юридичні на практиці. Зокрема, вони не містили достатніх внутрішніх та міжнародних гарантій проти дискримінації за національністю, расою, класом та статевою ознакою.”

“Однак, найважливішим є перекривання функцій інтернувальних таборів - від місць, де можна проявити відповідність міжнародно визнаним нормам, через нові форми імперської, міждержавної або континентальної безпеки, до місць, де можуть бути скоєні геноцид, масові репресії та масові вбивства...” *(тобто до концентраційних таборів)*

Одним з прикладів “нормальних” (де проявлялась відповідність до міжнародних норм та безпеки) таборів є табори інтернованих японців в США та табір інтернованих японців в колонії Британської імперії - Індії під час Другої світової війни.

Таким описують табір в Індії для японців. Загалом він мав схожі умов з тим що був створений в той же час в Туле - табір для інтернованих японців в США [Takei V., Tachibana J., 2012], але процес фільтрації, що відбувався для японців особливо схожий з тим, що відбувається під час фільтрації російськими військами та владою на тимчасово окупованих територіях України (див. в підрозділі Система фільтраційних таборів на тимчасово-окупованих територіях України).

Ось як описують табір для інтернованих в Індії для японців:

“Табір був поділений за статтю, жінок і дітей розміщували в більш захищених аркадах уздовж стіни форту, із секціями розділеними завісами. Для чоловіків це були намети у військовому стилі, якими користуються індійські сипаї. Там було близько 300 наметів, по шість-вісім чоловік у кожному, увесь табір поділений на три крила. Майже відразу інтерновані самоорганізувалися, заснувавши “шинкікай” або ради, які мали три рівні: виконавчий комітет, лідери крила та керівники команд. Вони провели вибори і сформували нічні патрулі, щоб стежити за порядком у таборі. Інтерновані на керівних посадах, швидше за все, належали до японської еліти – кайша та банківських менеджерів. Індійська охорона патрулювала форт під наглядом британських офіцерів, а переклички проводилися щоранку та рано ввечері. Були створені спільні кухні, кімнати для прання та основні медичні засоби. Усі інтерновані отримували стипендію на одяг і купони для їдальні, де можна було придбати тютюн, пиво, вино та солодоші, а японський уряд забезпечив своїх громадян додатковою стипендією, надісланою через Міжнародний комітет Червоного Хреста.

Незважаючи певні проблеми, прийом їжі був такою собі формою досугу в таборі, через соціальні вечері та вечірки, особливо для заможної еліти, яка могла доповнювати свій раціон з інших фінансових джерел. Спільне харчування було включено в щотижневі концерти та спеціальні заходи, такі як святкування дня народження імператора. Ще однією формою розваги були спортивні заходи, особливо бейсбол, принаймні для інтернованих чоловіків. Бейсбольний сезон розпочався 20 лютого 1942 року, і з часом інтерновані сформували різні команди. Навіть погода не змогла зіпсувати бейсбольний дух: ігри проводилися в дні, коли температура сягала сотень градусів, і між зливами в дощові дні.”[Christine de Matos, Ward R., 2021]

“... невдовзі заснували магазин, Фукуда записав відкриття «департаменту пошиття одягу» ... , де йому пошили пару шортів, і де він підстригся. Бізнесмени середнього класу займалися комітетами,

встановлюючи такі посади, як касир і скарбник. Жінки були зайняті доглядом за дітьми та кухнею, тоді як візуальні джерела, як-от фотографії Міжнародного комітету Червоного Хреста, свідчать, що саме вони несли основну частину обов'язків по пранню. Хоча доказів ще не знайдено, розумно припустити, що в таборах для інтернованих, секс обмінювали на товари та послуги, особливо враховуючи попередні коментарі Інге про сигарети на транспортному кораблі.” [Christine de Matos, Ward R., 2021]

“Не було «ані належної ванної кімнати, ані пральні», як стверджував японський уряд, ані «приміщень для гарячих ванн», а «туалети [були] погано обладнані та їх було недостатньо». Туалети були настільки далеко від наметів, що «людям похилого віку та дітям важко ними користуватися». Ситуація не тільки створювала «труднощі для інтернованих», але була «небезпечною з санітарної точки зору». Коли інтерновані зверталися за медичною допомогою, «табірний госпіталь [був] погано обладнаний, їх медичне забезпечення було мізерним, а ставлення до пацієнтів недобре». Хоча там було щонайменше двоє японських лікарів і ізоляційний намет, головної лікарні не було на території табору – тих інтернованих, які потребували термінової медичної допомоги, як Джорджа, відправляли за межі території до краще обладнаної лікарні Ірвіна (Лок Наяк).” [Christine de Matos, Ward R., 2021]

Та попри все ці табори були набагато комфортнішими за умовами ніж концентраційні табори (або табори для інтернованих Першої світової) війни, і крім жахливих, некомфортних умов для перебування, до інтернованих не зафіксовано застосування будь-якої сили, чи насилля будь-якого характеру.

1.4. Табори для біженців (“*refugees camps*”)

Табори біженців виконують подвійну функцію: вони надають невідкладну допомогу та мінімальний рівень догляду для втікачів і/або переміщених осіб, проте вони також є центрами державного контролю, що намагаються контролювати цих людей.

Табори для біженців можуть значно відрізнятись за формою та функцією: організовані та постійні; неформальні та мобільні; соціально відокремлені та вплетені в міські функції. З погляду біженців кожен табір створює свою власну реальність: між захистом та позбавленням прав, маргіналізацією та самоствердженням, визнанням та відхиленням. Однак аналізуючи утримання в таборах з часово-порівняльного погляду, виявляються змінні уявлення про біженців та переміщених осіб, залежно від пануючої політичної системи та переважаючого режиму міграції/азилу та соціального забезпечення. Після закінчення Другої світової війни з'являються свідчення про зростаючу різницю (також у юридичному аспекті) між "біженцями", "заявниками на отримання притулку", "особами, які перебувають під додатковим захистом", "тими, хто повертається", "нелегальними мігрантами", "неперебуваними іноземцями" та іншими.

Під принципом національної безпеки імперські держави (особливо Велика Британія та Франція) реалізували політику утримання, яка координувалася по всіх їхніх метрополітенських, домініонних та колоніальних територіях, як на суходолі, так і на морських кордонах. Утримання тим самим стало неодмінною частиною світової воєнної культури і розкрило глобальні нерівності класу, раси та гендеру. Згодом саме це послужило створенню таборів для інтернованих осіб, а також "refugees camps".

Однак офіційна політика різко змінилася після німецького вторгнення до Нідерландів, Бельгії та Франції в пізній весні 1940 року, коли загроза інвазії наближалася. Стан паніки та підвищеної тривоги щодо національної безпеки не тільки замінив обережні спроби відокремити ворожих агентів від біженців, але також безпосередньо вплинув на політику утримання, оскільки надзвичайно велика кількість чоловіків, жінок та дітей були утримані в цивільних таборах утримання, а понад 7000 чоловіків були депортовані до Канади та Австралії. Проте варіант утримання всіх або майже всіх "ворожих іноземців" практикувався тільки протягом відносно короткого періоду

(максимум кілька місяців), і багато "вірних" біженців пізніше були звільнені з утримання або мали можливість вступити до корпусу піонерів, підрозділу британських збройних сил. [Anderl G., Erker L., Reinprecht Chr., 2022]

1.5. Право-нормативні акти щодо таборів для інтернованих осіб та біженців

Всі люди захищені нормами міжнародного гуманітарного права. Відповідно до 5-ї та 13-ї Гаазьких Конвенцій 1907, держави, що прийняли на свої території війська воюючої сторони, осіб, що шукають притулку, зобов'язані роззброїти їх та оселити в місцях, по можливості віддалених від території воєнних дій.

Згідно з 3-ю Женев. Конвенцією 1949 про захист цивільного населення, під час війни, *інтерновані можуть бути розміщені тільки у приміщеннях, розташованих на суходолі, де їм гарантовано вимоги гігієни та збереження здоров'я*. Представникам держави які надають захист та Міжнародному Комітету Червоного Хреста дозволено відвідувати місця інтернування (ст. 22, 23, 126).

4-а Женев. Конвенція 1949 підтверджує право держави затримувати іноземців на певних умовах, якщо їхній від'їзд суперечить інтересам країни перебування. Становище цих осіб повинні регламентувати положення, що врегульовують поведження з іноземцями в мирний час. Однак у будь-яких випадках іноземців, котрі перебувають на території країни, що бере участь у конфлікті, захищають норми, які регулюють загальним захистом усіх осіб, пов'язаних із збройним конфліктом, зокрема вони мають право на гуманне поведження та дотримання основних гарантій без будь-якої дискримінації.

Серед основних гарантій – право на повагу особи, честі, переконань та релігійних обрядів. Представникам влади заборонено під будь-яким приводом здійснювати насильство, спрямоване проти життя, здоров'я і психічного стану людини (вбивство, фізичне та психічне насильство, тортури, тілесні покарання, каліцтва та ін.); вчиняти наругу над людською гідністю

(принизливе й образливе поводження, примушування до проституції та непристойні посягання у будь-якій формі); брати заручників; застосовувати колективні покарання; погрожувати здійснити будь-яку з наведених вище дій. Інтернованим особам гарантовано захист їхніх прав у суді, який надають усім особам, пов'язаним зі збройним конфліктом.

Особливу категорію іноземців – громадян країни противника – становлять біженці, які через різні обставини або переслідування вимушено залишили батьківщину. Якщо країна, що надала притулок, вступає у війну з їхньою батьківщиною, цих біженців вважають іноземцями з країни противника.

Згідно із 4-ю Женев. Конвенцією 1949, держава, під владою якої знаходяться особи, що перебувають під заступництвом, не повинна поводитися з біженцями, які фактично не користуються захистом жодного уряду, як з іноземцями, що є громадянами країни противника, лише в силу юридичної належності до держави супротивника. У ст. 73 Додатк. Протоколу 1977 до Женев. Конвенцій 1949 зазначено, що особи, яких до початку воєнних дій розглядали як апатридів або біженців відповідно до міжнародних актів чи законодавства держав, що надали притулок, або країни проживання, є особами, котрі користуються захистом за будь-яких обставин та без будь-якої дискримінації.

У ст. 42 і 43 Женев. Конвенції підкреслено: особа, яка перебуває під заступництвом, у жодному разі не може бути передана в країну, де вона могла б повоюватись переслідувань за політичні або релігійні переконання. Якщо прийнято рішення про інтернування або примусове переміщення осіб, які перебувають під захистом, вони мають право на перегляд цього рішення у найкоротший строк, а якщо рішення залишено чинним, його потрібно переглядати щонайменше двічі на рік. Як у випадку з цивільними особами з країн противника на території сторони, що перебуває у конфлікті, так і у випадку з особами, що перебувають під протегуванням, діє принцип, за яким

держава-окупант, виходячи з міркувань безпеки, *може застосувати запобіжні заходи щодо цих осіб, але не більше ніж примусово оселити їх у певному місці або інтернувати*. Таким чином, інтернування практично збігається з умовами утримання військовополонених (ст. 73–135 4-ї Женев. Конвенції).

Водночас *інтерновані цивільні особи не зобов'язані підкорятися військовій дисципліні* та мають право на менш суворе поводження ніж те, яке встановлено для військовополонених, зокрема якщо військовополонених можна залучати до праці у примусовому порядку, то цивільні інтерновані—тільки за їхнім бажанням. Останні можуть також просити про інтернування власних дітей разом із ними. Крім того, *інтерновані члени однієї родини повинні утримуватися в одному приміщенні та проживати окремо від інших інтернованих осіб з необхідними умовами для сімейного життя* (ст. 82, 95, 116 4-ї Женев. Конвенції).

Звільняє інтернованих осіб держава, під владою якої вони перебувають, як тільки припиняють діяти причини, що зумовили інтернування (ст. 132 4-ї Женев. Конвенції). Після закінчення воєнних дій держави повинні сприяти якомога швидшому поверненню усіх інтернованих осіб на їхнє попереднє місце проживання або репатріації (ст. 133–134).

1.6. Сучасні концентраційні табори

В моїй курсовій роботі третього курсу “Травмуючий досвід перебування у концтаборах: вивчення на основі контент-аналізу”, а також незакінченого дослідження “Сучасний концтабір в Україні: міф чи реальність 21 століття” (зокрема на прикладі “Ізоляції”), яке було зроблене мною та Анною Кравенською, я багато досліджувала і вивчала особливості концентраційних таборів. В моїй курсовій роботі я описувала історію виникнення та розвитку концентраційних таборів: від Іспанських концтаборів для кубинців, до відомих нациських концтаборів.

В дослідженні “Сучасний концтабір в Україні: міф чи реальність 21 століття” я більше звертала увагу на експлікації поняття “сучасний концентраційний табір”.

Після Другої світової війни простежується підміна понять про яке я вже писала в попередніх розділах. Це відбулося через вкорінення асоціації з нациською системою концентраційних таборів, а саме з таборами смерті. Тому міжнародні організації, та інші країни віддають перевагу будь яким іншим термінам, що можуть за певними ознаками охарактеризувати той чи інший табір. Так само цим (приховуванням злочинів під більш легкішим формулюванням) займаються і країни, які досі користуються такими системами, але вони є більш удосконаленими. Таким чином, країни, що приховують концентраційні табори під різними іншими іменами (термінами), не піддаються тому покаранню, на яке заслуговують; а міжнародні організації в той самий час, як і наукова спілька, дозволяють концентраційним таборам існувати, що є ще більш обурливим.

В цьому криється проблема визначені концентраційних таборів. Для цього я хочу ввести термін “сучасний концентраційний табір”, в термін якого можна буде включити ті табори, які приховуються під ім’ям “тюрм”, “СІЗО”, “катівень”, “в’язниць”, “таборів перевиховань”.

Це не тільки загроза в покаранні та умовного дозволу на існування, але й проблема для людей, що проходять крізь ці табори. Такі люди позбавлені належного захисту їх прав, позбавлені належного відшкодування і суду. Оскільки в ООН не існує такого терміну як “сучасний концентраційний табір”, відповідно складно оцінити чи можливо буде довести в Гаазькому суді (адже це є прямим порушенням не одного права людини та є геноцидом), якщо термін не використовується більше. Більш того, я припускаю що, це може викликати схожі заклики заперечення як це було з табором Аушвіц, запереченням Холокосту (тобто такий суд як з Девідом Ірвінгом). Прямим прикладом є Нюрнберзький процес 1945–1946: систему гітлерівських

концтаборів було засуджено як прояв антилюдяності, а офіційного міжнародного за--судження сталінських концентраційних таборів не було (вони в свою чергу називалися ГУЛАГами або в'язницями).

Таким прикладом маніпулювання і применшення досвіду постраждалих є заява Щербау з Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні він **застеріг від надмірної екстраполяції досвіду постраждалих.** *“Ми повинні бути обережними щодо упередженості тих, хто вижив», — сказав він. «Який статистичний ризик бути підданим тортурам? Яка середня тривалість тримання під вартою? Що відбувається з особами, які не проходять фільтрацію? У нас немає чітких відповідей на ці запитання. Найгірші випадки ще невідомі”..»*[Kortava D., 2022]

Сучасні табори приховані під різними іменами, а отже і виявити їх в сучасній історії (після Другої світової війни) досить складно. Я знайшла лише малу частку таборів, які є за своїми умовами, метою та характером (перераховані нижче були зазначені у Вікіпедії та перевірені мною по іншим джерелам)[Wikipedia, 2023]:

- Північнокорейські табори для в'язнів (1948 – дотепер);
- Табір ув'язнення Гуантанамо (2002 – дотепер);
- Центри утримання біженців у Лівії (2011 – дотепер) (а саме рабство та торгівля людьми на спеціальних ринках)^[джерело було видалено на момент останньої редакції];

- Уйгурські табори перевиховання в Китаї (2017 – дотепер);
- Табори ув'язнення проти гомосексуалів у Чечні (2017 – дотепер).

Але сюди я і додаю ті, табори, які я наткнулась при пошуку інформації по таборам для інтернованих, і які я визначаю як концентраційні табори:

- Табори для полонених у В'єтнамі;
- Концентраційні табори під час геноциду вірмен (1910); [UPWiki, 2021]

- Табори на території Чечні створені російською владою та військами під час російського вторгнення в Чечню;

Ті, що функціонують досі:

- Трудові табори для політичних в'язнів та в'язниці в М'янмі (Бірма)(з 1962 по 2011, але останнє звільнення з табору фіксується у 2014, тому невідомо чи функціонують вони досі); [Swe Win, 2016] [Assistance Association for Political Prisoners (Burma), 2002]

- Палестинські в'язниці в Ізраїлі (табір 1391);

- В'язниці в Сирії (з 2011 по 2015 повідомляють про найгірші роки, але скоріше за все вони функціонують дотепер);[Amnesty, 2016]

- В'язниці в Ємені (приблизно з 2012 і дотепер); [Al Jazeera, 2018] [Human Rights Watch, 2014]

- Секретні тюрми ЦРУ (CIA black sites);

- Система таборів на тимчасово окупованих територіях України (з 2014 дотепер);

І це тільки частинка того, що вдалося знайти, але скільки ще прихованих таборів в світі на даний момент? Це практично неможливо з'ясувати.

Отже для експлікації поняття сучасний концтабір, потрібно пропробити експлікацію поняття самого концентраційного табору:

- примусове утримання, або ув'язнення без всякого судового рішення або слухань (без пред'явлення звинувачень за конкретні дії);

- ув'язнення могло відбутися після виправдання за обвинуваченням у певному злочині та/або при звільненні з в'язниці після відбування покарання, винесеного німецьким судом за конкретне діяння;

- тимчасові приміщення;

- примітивні побутові умови для великих груп ув'язнених;

- політичні, воєнні, національні або релігійні мотиви ув'язнення;

- нелюдські умови проживання;

- повна ізоляція в'язнів;

- ув'язнення людей, яких певний режим сприймає як загрозу безпеці;
- ув'язнення на невизначений час;
- усунення окремих осіб та невеликі групи людей без публічного та судового розгляду шляхом вбивства;
- експлуатування примусової праці ув'язненого населення;
- реєстрація утримуваних і запровадження спец. одягу та системи розпізнавальних знаків і номерів;
- охорона військами воєнізованих формуваннях, партії;
- жорстоке ставлення до ув'язнених (катування, насилля, тощо);

До цього також входять мотиви:

- ув'язнити справжніх і уявних «ворогів держави». Ці особи перебували у в'язниці на невизначений термін;
- усунути окремих осіб та невеликі, цільові групи осіб шляхом вбивства, подалі від громадського та судового контролю;
- для експлуатації примусової праці ув'язненого населення.

Та типи сучасних концентраційних таборів:

- Концентраційні табори: для затримання цивільних осіб, що їх режим сприймав як загрозу безпеці;
- Табори примусової праці. Для жорстокої експлуатації праці ув'язнених з метою збагачення або щоб компенсувати нестачу робочих рук. В'язні працюють без належного обладнання, одягу, харчування та відпочинку;
- Транзитні табори функціонують як приміщення для тимчасового утримання людей, які очікують на депортацію;
- Табори для військовополонених. [United States Holocaust Memorial Museum, 2019]

Всі ці пункти виходять з найяскравішого (в протилежному сенсі) прикладу концентраційних таборів в історії - нациської системи концентраційних таборів. [United States Holocaust Memorial Museum, 2019]

До цієї експлікації поняття я додаю ще деякі пункти, які зробили концентраційні табори удосконаленими, від того вони і є “сучасними”. Інформацію я отримала з свого минулого дослідження “Сучасний концтабір в Україні: міф чи реальність 21 століття”, а також з інтерв’ю з жінкою, чоловік якої був затриманий в минулому році (2022-гому) та відправлений на місяць до “Ізоляції” (зادля підтримки конфіденційності всі дані використовуються в узагальненому вигляді, також я не вказую цитування задля безпеки респондента).

Отож зафіксовані такі деталі:

- схематична різниця систем. Наприклад, система концентраційних таборів на тимчасово окупованих територіях є досить розгалужена. Спочатку людину відвозять у СІЗО (це такий собі мікро приклад концтабору), де певний час тримають перед та під час “судового засідання”. Потім відвозять в сам табір “Ізоляцію”, а далі її можуть доправити (до повномасштабного вторгнення бували обміни людей, що перебували в “Ізоляції”) в колонію суворого режиму, як наприклад в оленівську колонію №120 (ще один об’єкт системи сучасних концентраційних таборів);

- процес фільтрації. Сам процес відбувається і під час інтернування, цей процес відбувався перед переміщенням репатрійованих осіб в Радянський союз, після якого, особливо “небезпечні” відфільтровані особи були переміщені по радянським таборам примусової праці (ці табори входять в стандартну класифікації нациські концентраційних таборів);

- узаконення державою примусової праці або виправної примусової праці;

- фальсифікація звинувачень/суду для примусового ув’язнення на підставі судового рішення;

- “перевиховання”. Насильне (за допомогою катування та тортур, психологічного та фізичного насилля, а також психологічного тиску) змінення думки людини про політичний режим, тощо. Примусове проходження курсів

“ідеології”, примус до публічних заяв (фіксування на камеру), співання прославляючих пісень державі-утримувачі;

- наявність процесу фільтрації;
- систематичні тортури, психологічне та фізичне насилля, а також психологічний тиск;
- в певних таборах може бути телевізор та навіть кондиціонер (певне намагання зробити уявлення про табір як більш людяне місце).

Загалом, “сучасність” цих таборів проявляється в “узаконені” діяльності таборів, та більшої кількості насилля, а також намагання видати табір за “в’язницю”.

Але всі табори, які були розглянуті мною, підпадають під всі характеристики концентраційного табору та сучасної системи концентраційних таборів. Місця утримання (табори) повністю відповідають умовам та мотивам створення одного з найжахливіших феноменів людства - концентраційним таборам.

1.7. Регулювання питань щодо примусового утримання та переміщення осіб

Міжнародне право забороняє сторонам міжнародного конфлікту примусово переміщувати або депортувати цивільне населення окупованої території повністю або частково. Порушення цієї заборони є серйозним порушенням Женевських конвенцій і переслідується як воєнний злочин і злочин проти людства.

До законів війни, які застосовуються під час міжнародного збройного конфлікту в Україні, належать Женевські конвенції 1949 року, Перший додатковий протокол до Женевських конвенцій (Протокол I) та міжнародне звичаєве право. Положення четвертої Женевської конвенції та Протоколу I, які забороняють індивідуальне або масове насильницьке переміщення цивільних осіб з окупованої території на територію окупаційної держави або будь-якої іншої країни, чітко вказують на те, що ця заборона діє незалежно від мотивів.

Щоб вважати депортацію або передавання особи злочином, передавання має бути примусовим - без особистої згоди особи. Така згода на переїзд може бути лише добровільною та справжньою, а не надаватись під примусом. Як чітко зазначив Міжнародний кримінальний трибунал для колишньої Югославії, відсутність справжнього вибору, що робить переміщення незаконним і примусовим, може включати психологічну силу, спричинену «страхом перед насильством, примусом, затриманням, психологічним гнобленням або зловживанням владою... або використанням переваги» примусового середовища. Таким чином, передача не є добровільною, якщо цивільні особи погоджуються або прагнуть бути переміщеними як єдиний спосіб уникнути ризику насильства. Крім того, переміщення цивільних осіб не є виправданим або законним з гуманітарних міркувань, якщо гуманітарна криза, що спричинила переміщення, сама є результатом незаконної діяльності осіб, відповідальних за переміщення.

Дозволяється тимчасове переміщення або евакуація цивільних осіб, щоб захистити їх від наслідків нападу, або якщо цивільна безпека чи надзвичайні військові причини вимагають такого переміщення.

Стаття 58 Додаткового протоколу I вимагає, щоб сторони конфлікту «наскільки це можливо» вжили необхідних запобіжних заходів для захисту цивільних осіб і цивільних об'єктів, що знаходяться під їхнім контролем, від небезпек, що є результатом військових операцій, включаючи спроби вивезти цивільних осіб і підконтрольні їм цивільні об'єкти з поблизу військових об'єктів. Переміщені чи евакуйовані особи мають бути повернуті до своїх домівок, щойно військові дії, а не окупація, у відповідній зоні припиняться.

Міжнародний кримінальний суд може переслідувати військовий злочин у вигляді «депортації або переміщення [державою-окупантом] всього або частини населення окупованої території в межах або за межами цієї території», а також злочин проти людяності у вигляді «примусового переміщення населення».

На відміну від цивільних осіб, члени протиборчих збройних сил, союзних ополченців або подібних сил, які відповідають певним умовам, викладеним у третій Женевській конвенції, у разі захоплення у полон повинні утримуватися як військовополонені і можуть бути законно передані до батьківщини держави військовополоненого.

Затримання військовополонених не є формою покарання, а має на меті запобігти їх подальшій участі в конфлікті. Закони війни забороняють воюючій стороні переслідувати військовополонених лише за те, що вони брали безпосередню участь у військових діях, і можуть переслідувати їх лише за військові злочини. Військовополонені повинні бути звільнені та репатрійовані невідкладно після закінчення активних бойових дій. Під час міжнародних збройних конфліктів МКЧХ має право відвідувати військовополонених, щоб переконатися, що поводження з ними та умови, в яких вони утримуються, відповідають законам війни.

Конфіденційність і захист даних є внутрішньо пов'язаними правами. Люди повинні мати засоби та інструменти, щоб реалізувати своє право на конфіденційність, контролювати свою особисту інформацію та захистити себе та свої дані від зловживань. Також важливо, щоб зобов'язання тих, хто обробляє дані, були чіткими, щоб вони вживали заходів для захисту персональних даних, пом'якшувальні втручання в право на приватне життя та притягувалися до відповідальності, якщо вони не дотримуються зобов'язань і принципів.

Стаття 17 Міжнародного пакту, про громадянські та політичні права (МПГПП), підтверджує право на приватне життя, яке не може бути предметом свавільного чи незаконного втручання. Комітет ООН з прав людини, авторитетний орган, який відповідає за тлумачення МПГПП, постановив, що «будь-яке втручання в приватне життя має бути пропорційним досягнутій меті та необхідним за обставин будь-якої конкретної справи». У ній також зазначено, що «збір і зберігання особистої інформації в комп'ютерах, банках

даних та інших пристроях, як органами державної влади, так і приватними особами, має регулюватися законом» і що кожна особа повинна мати право знати, «які особисті дані зберігаються...і для яких цілей» і «які органи державної влади, чи приватні особи, чи органи, контролюють або можуть контролювати їх файли».

У своєму Загальному коментарі 16, щодо права на недоторканність приватного життя, опублікованому в 1988 році, Комітет з прав людини підкреслив, що держави повинні вживати ефективних заходів для забезпечення того, щоб інформація, яка стосується приватного життя особи, не потрапила до рук осіб, які не уповноважені законом отримувати, обробляти та використовувати його, і щоб він ніколи не використовувався для цілей, несумісних з ICCPR.

Міжнародне гуманітарне право забороняє свавільне затримання, але передбачає затримання, інтернування або призначення місця проживання цивільних осіб за певних обставин. Зокрема, Четверта Женевська конвенція дозволяє затримання або інтернування цивільних осіб на окупованій території з «насущних міркувань безпеки» або якщо «безпека держави, що тримає в полоні, робить це абсолютно необхідним». Для того, щоб будь-яка з цих форм позбавлення волі була законною, вона повинна відповідати процесуальним гарантіям, у тому числі ґрунтуватися на індивідуальних рішеннях, прийнятих відповідно до звичайного процесу, і підлягати оскарженню. Позбавлення волі, яке не відповідає стандартам, викладеним у Женевських конвенціях, називається «незаконним позбавленням волі». «Незаконне позбавлення волі» цивільних є серйозним порушенням Четвертої Женевської конвенції та підлягає переслідуванню Міжнародним кримінальним судом.

Закони збройних конфліктів забороняють примусове переміщення та депортацію цивільних осіб з окупованої території, включаючи дітей, і забороняють стороні конфлікту евакуювати дітей, які не є її громадянами, до іноземної країни без письмової згоди їхніх батьків або опікунів, за винятком

тимчасових випадків, коли це необхідно з вагомих міркувань здоров'я чи безпеки.

1.8. Система російських таборів на тимчасово окупованих територіях України під час повномасштабного вторгнення Росії в Україну

На початку 2014 року російські війська вторглися в Україну та анексували Крим. Кілька місяців по тому російський «гуманітарний конвой», який нараховував приблизно дванадцять тисяч військових на схід України, на підтримку «ДНР» і так званої Луганської Народної Республіки. Наступної зими Верховна Рада доручила п'ятнадцяти міжнародним та українським правозахисним організаціям підготувати звіт про місця незаконного тримання на окупованих територіях Донбасу. У звіті Управління Верховного комісара ООН з прав людини, опублікованому в 2015 році [Тиравський В., 2022], визначено сімдесят дев'ять об'єктів, якими керують російські сили та пов'язані з Росією збройні групи. Спираючись на численні свідчення, автори виявили «широко поширену практику тортур і жорстокого поводження з незаконно утримуваними цивільними особами та військовослужбовцями».

Ті, хто вижив, представили детальні розповіді про побиття, позбавлення сну, примусову працю, обов'язкові фізичні вправи, імітацію страт, неспровоковану стрілянину в кінцівки затриманих і погрози завдати шкоди родинам затриманих. Один із тих, хто вижив, розповів слідчим: «Вони торкалися моєї голови та геніталій металевим стрижнем, зарядженим електрикою. Вдарили мене шомполом. Підвішували до стелі, обливали холодною морозною водою». [Тиравський В., 2022]

Слідчі встановили, що суворість покарання, яку застосовували охоронці табору, залежала від ряду змінних, у тому числі військового походження та, перш за все, «політичних поглядів» ув'язненого — зокрема, від ступеня, в якому він висловлював «підтримку державного суверенітету». Одна з тактик, яку називають «слоном», передбачала надягання протигаза на голову

затриманого та блокування потоку повітря. Двох чоловіків кастрували на очах у інших затриманих. В одному закладі охоронці табору вирізьбили слово «бандера» — на честь Степана Бандери, українського націоналіста та нацистського колабораціоніста, страченого КДБ у 1959 році — на грудях ув'язненого, перш ніж убити його. Таня Локшина, старший науковий співробітник HRW, сказала що, виходячи з розповідей українських цивільних осіб, яких утримували в чотирнадцяти місцях під час поточного конфлікту, що, виходячи з розповідей українських цивільних осіб, яких утримували в 14 місцях під час поточного конфлікту, «є вагомими підстави вважати, що чоловіків катують у подібних установах». [Тиравський В., 2022]

У вищезазначеному описі міжнародно нормативних актів (див. детальніше у розділі 1.7. Регулювання питань щодо примусового утримання та переміщення осіб), сказано що ідентифікація, яких вважає загрозою, сама по собі не порушує міжнародного гуманітарного права:

«... дозволяється тимчасове переміщення або евакуація цивільних осіб...»

«... згода на переїзд може бути лише добровільною та справжньою, а не надаватись під примусом...включати психологічну силу, спричинену «страхом перед насильством, примусом, затриманням, психологічним гнобленням або зловживанням владою... або використанням переваги» примусового середовища.»

Четверта Женевська конвенція дозволяє затримання або інтернування цивільних осіб на окупованій території з «насутишних міркувань безпеки» або якщо «безпека держави, що тримає в полоні, робить це абсолютно необхідним»

Згідно з 3-ю Женев. Конвенцією 1949 про захист цивільного населення, під час війни, інтерновані можуть бути розміщені тільки у приміщеннях, розташованих на суходолі, де їм гарантовано вимоги гігієни та збереження здоров'я.

У доповіді дослідників Єльського університету про окупацію Росією східної України зазначається, що «окупаційна влада під час міжнародних конфліктів має право реєструвати осіб у зоні свого контролю; контролюючі сили можуть навіть затримувати цивільних осіб за певних обмежених обставин». Система може включати різні блокпости, пункти реєстрації, центри та табори утримання. На засіданні Ради Безпеки ООН посол Росії в ООН Василь Небензя зайшов настільки далеко, що назвав її програму фільтрації «звичайною військовою процедурою». Підпорядковуючись і знаходячи дірки в міжнародних актах та статутах російські війська та влада просто діє в рамках конвенцій. Саме ці “дірки” в чинних Женевській конвенції, статуту ООН, Гаазьких актів, тощо, дозволяють функціонуванню сучасних концтаборів, фільтраційних таборів. Більш того, користуючись міжнародними право-нормативними актами, вони можуть (після закінчення війни) обґрунтовувати свої дії, як насправді ті, що діяли згідно законодавству.

У контексті війни в Україні, до повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року, російський уряд вже звинувачували у створенні на тимчасово окупованих територіях місць для затримання та перевірки осіб на основі їхніх політичних переконань та уявної загрози безпеці Росії. Умови в цих таборах описуються як нелюдські, повідомляли про тортури, насилля, примусову працю та порушення основних прав людини.

Система (російських) концентраційних таборів на тимчасово окупованих територіях України – це мережа місць ув’язнення (концентраційних та транзитних таборів), які були створені російськими військовими та озброєними формуваннями, підтримуваними Росією на сході України під час триваючої війни, яка розпочалась у 2014 році. Ці табори в основному використовувалися для затримання осіб, підозрюваних у підтримці українських сил або протидії владі цих формувань. Багатьох із затриманих допитували та змушували надавати інформацію чи неправдиві зізнання. Доля

деяких затриманих залишається невідомою, є повідомлення про зникнення та позасудові вбивства.

Відомим концтабором цієї системи є “Ізоляція”. У різний час в “Ізоляції” утримували від 10 до 70 людей, але у 2014 році кількість утримуваних була більше сотні. Колишні бранці кажуть про те, що приміщення не пристосовані для утримання людей, вони не отримують належної медичної допомоги, змушені працювати під загрозою погіршення умов проживання чи різного роду покарання, також позбавленні здорової кількості води, харчування та доступу до туалету. Згідно звіту Управління Верховного комісара ООН з прав людини за 16 листопада 2019 року — 15 лютого 2020 року: в’язні “Ізоляції” піддаються тортурам, як от електричним струмом, удушення, через імітацію страти та сексуальному насильству.

Окрім “Ізоляції” є ще об’єкти цієї системи, які приховані під назвами тюрем, СІЗО (куди можуть відправити після “Ізоляції”), а також будівля КГБ (сучасний транзитний табір), в якому знаходяться люди перед та під час “судового засідання” та перед відправкою до цих таборів.

Після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну, ці табори розширилися та до неї додалися й інші об’єкти - фільтраційні табори.

1.9. Система фільтраційних таборів на тимчасово окупованих Росією територіях України

Фільтрація, яка в широкому розумінні розуміється як процес, за допомогою якого уряд військового часу або недержавний суб’єкт ідентифікує та ізолює осіб, яких вважає загрозою, сама по собі не порушує міжнародного гуманітарного права. Фільтраційні табори створені в містах і селах, зосереджених переважно на території ДНР, зокрема в Новоазовську, Мангуші, Безіменні, Нікольському, Оленівці, Докучаєвську, Волновасі, Старобешево, Донецьку — це лише декілька населених пунктів, де облаштовані фільтраційні табори. В одних тримають українських військових, в інших — цивільних. Різняться фільтраційні табори і за тим, як вони облаштовані. Це можуть бути

шатри, намети, поліцейські відділки, блокпости, колонії, слідчі ізолятори, школи, будинки культури, спортивні зали та інші громадські будівлі.

За даними широкого кола джерел, від 900 000 до 1,6 мільйонів громадян України, серед яких тисячі дітей.

Є докази того, що російські сили допитували, затримували та примусово депортували до Росії приблизно сотні тисяч українських громадян, у тому числі дітей без супроводу, з їхніх домівок, часто відправляючи їх у віддалені регіони Росії.

Сполучені Штати мають інформацію про те, що співробітники Адміністрації президента Росії контролюють і координують фільтраційні операції. Росія також використовує передові технології для полегшення процесів фільтрації, в тому числі для цілей збору даних про громадян України, які проходять фільтрацію.

Також протягом липня понад 1800 дітей, як повідомляється, були переведені з контрольованих Росією районів України до Росії. Деякі звіти свідчать, що опинившись у Росії, діти проходять психологічну «реабілітацію» і змушені виконувати невизначені освітні проекти. Деякі з цих дітей не мають документів, що посвідчують особу, та інформації про місцезнаходження батьків. Щоб полегшити примусову депортацію та переселення дітей, офіційні особи в підконтрольних Росії районах України розробляють адміністративні заходи для розміщення дітей-сиріт у сім'ях у Росії у співпраці з російськими виконавчими органами. [U.S. Department of State, 2022]

Радник мера Маріуполя Петро Андрющенко говорив, що «від п'яти до десяти відсотків чоловіків» не проходять «фільтрацію» і їх вивозять до Донецька. Людей, які не пройшли «фільтрацію» визначають «неблагонадійними» та відправляють до виправної колонії № 52 в окупованій Оленівці або СІЗО «Ізоляція» в Донецьку (*тобто до концентраційних таборів*). Він зазначає, що колонія в Оленівці (*концтабір*) призначена для

родичів військових, колишніх силовиків, активістів, журналістів та людей, які викликали підозри (навіть людей з патріотичними татуюваннями).

Омбудсменка Людмила Денісова повідомляла, що Росія незаконно депортувала з окупованих територій України понад 1,1 млн осіб, у тому числі 200 тис. дітей. Людей спочатку доставляють у фільтраційні табори, де вони проходять процес «фільтрації». Омбудсменка також повідомила, що в деяких із таборів перебувають понад 20 тисяч українців. Після проходження «фільтрації» російські окупаційні війська видають людям «посвідчення». Під час «фільтрації» у мирних громадян можуть бути вилучені документи та особисті речі. [Hromadske, 2022]

Усі респонденти дослідження Human Rights Watch [Human Rights Watch, 2022], які пройшли процес фільтрації, сказали, що органи влади не запитували їхньої згоди на збір їхніх особистих даних, у тому числі біометричних, і не повідомили причини, чому ці дані збираються (що є прямим доказом порушення стаття 17 Міжнародного пакту, про громадянські та політичні права (МПГПП)).

У травні Моніторингова місія ООН заявила, що вона «підтвердила скарги про катування та жорстоке поводження з особами, які перебувають під вартою, щоб змусити їх зізнатися у співпраці з урядом України, надати інформацію або співпрацювати з російськими збройними силами. Зокрема, жертви повідомили, що їх тримали зв'язаними та із зав'язаними очима по кілька днів, били та піддавалися імітаційним розстрілом, погрожували сексуальним насильством, погрожували розправою над близькими; змушували співати чи вигукувати антиукраїнські гасла; зазначали про відсутність доступу до достатньої кількості їжі та води; про утримання в переповнених кімнатах непридатних для проживання».

Не маючи змоги втекти з окупованих Росією міст, таких як Маріуполь і Херсон, на контрольовану Україною територію, багато українців постали

перед дилемою: залишитися в обложеному місті чи втекти до країни, яка зруйнувала їх дім.

Фільтрація зазвичай закінчується одним із двох способів: або ви «проходите» допит і вам вручають маленький папірець із печаткою з датою вашої фільтрації та підписом наглядача, або вас затримують для подальшого допиту.

На папірці з однієї сторони вказано П. І. О., дату народження і, мабуть, порядковий номер людини, що проходить «фільтрацію». З іншого боку талона стоїть печатка зі словом «Дактилоскопований», під якою дата процедури та підпис того, хто її проводив. [Meduza, 2022]

Отже, що представляє собою процес фільтрації (див. Рис.1) [U.S. Department of State, 2022]:

Процедура фільтрації: етапи

Рис.1

Своєю чергою дослідникам Королівського об'єднаного інституту оборонних досліджень Великобританії вдалося дізнатися, що російський контррозвідувальний режим ділить усіх українців на тимчасово окупованих територіях на умовні чотири категорії. І залежно від того, до якої потрапила

людина, вирішують її подальшу долю. До першої категорії російські сили зараховують тих українців, які, на їхню думку, підлягають фізичній ліквідації. Йдеться, зокрема, про осіб, причетних до Революції гідності 2013–2014 років. Людей з першої категорії ФСБ РФ мала або одразу знищити, або захопити з метою подальшого “судилища”. Ймовірно, до цієї ж першої категорії російські спецслужби зараховують українських військових окремого загону спецпризначення “Азов”. [Нестеренко А., 2023]

До другої категорії РФ зараховує тих людей, опір яких ставить на меті придушити та залякати. Дослідники Королівського об’єднаного інституту оборонних досліджень зазначають – саме для залякування українців і проводили “фільтрацію”, а також щоб визначити, чи потрібно переміщувати їх до Росії. До речі, до “перевиховання” українців РФ планувала залучити російських вчителів та посадовців, йдеться в доповіді. Російські окупаційні сили мали заздалегідь підготовлені списки людей, які підпадають під другу категорію, але дослідники зазначають, що вони були початковими, тобто, ймовірно, поповнювались в процесі “фільтрації”. [Нестеренко А., 2023]

До третьої та четвертої категорій українців на окупованих територіях російська контррозвідка зараховує тих, кого вважає нейтральними, кого можна спонукати до співпраці, і тих, які готові до співпраці. [Нестеренко А., 2023]

«Зважаючи на все, є два типи «фільтраційних пунктів». Перший — щось подібне до прикордонного пункту з окремою кімнатою, куди відводять людей на допити. Другий тип - табори, де [до "фільтрації"] живуть люди. Як людей відправляють у те чи інше місце — не ясно. На допитах ставлять ті самі питання годинами, але з різними формулюваннями. В основному вони зводяться до ЗСУ, СБУ та Росії. Забирають техніку та десь її перевіряють по кілька годин», — пояснює один із організаторів проекту «Волонтери Тбілісі» Кирило Живий» [Beard N., 2022]

«Росія має таку жорстку групу націоналістів, вона нічим не відрізняється від Третього рейху або фашистів, які хочуть, щоб у Росії жили люди лише слов'янської зовнішності. Такими способами намагаються збільшити чисельність людей слов'янської зовнішності, народжуваність слов'янських людей.»[Токарь Є., 2022]

*«А програма в принципі одна й та сама. Вони зараз проходять звані **курси денацифікації**. Я бачу так, що це скопійовано з **китайських шкіл із примусового політичного перевиховання**. Якщо ви зараз побачите відео якихось людей, які показують росіяни, які кажуть: "Я лаяла російських солдатів, але я пройшла курс денацифікації, і тепер я думаю інакше".»*[Токарь Є., 2022]

Ця інформація підтверджує підстави фільтрації, яка нагадує фільтрацію в концентраційні табори нацистами під час Другої світової війни. Та лише є різниця в тому, що їх незаконно вивозять до Росії, звідки людям часто дуже важко виїхати - їх практично ув'язнюють в країні.

*«Ці школи мають три рівні. Є початковий рівень для тих людей, хто особливо не розуміє. Другий рівень – це для людей, які понад три-чотири роки підтримують Україну політично. І третій – це для дуже жорстких і закостенілих людей, які завжди вели свою боротьбу проти Російської Федерації чи проти ЛНР та ДНР. **Ці політичні школи супроводжуються і фізичним насильством, і моральним тиском, і приниженням – там є всі. Але коли я побачив матеріали цих програм – зі мною поділилися хакери, які знайшли деякі документи, – я побачив чітку паралель із китайськими школами щодо політичного перевиховання. Те, що творять китайці по відношенню до уйгурів, так само можна ретранслювати і на ці табори денацифікації в Луганську, Донецьку та Російській Федерації.»***

*«Якщо деякі люди не пройшли так звану фільтрацію, у такому випадку можемо говорити про **нелегальне ув'язнення**, що також є воєнним злочином, пояснює Яковлев: "Такого терміну як «фільтрація» у міжнародному праві*

немає". За його словами, процедура порушує статтю 8 Європейської конвенції з прав людини, оскільки йде максимально повний збір чутливих персональних даних людини для незрозумілої мети. - розповідає Андрій Яковлев, юрист, адвокатське об'єднання «Амбрела».»

Натомість російська влада намагається "очистити" фільтраційні табори: «Російське державне інформаційне агентство «РИА Новости» 25 березня опублікувало репортаж про мариупольських біженців у Безіменні, описуючи, як чиновники «ДНР» надають їжу, медичну допомогу та притулок для переселенців з міста, щоб «допомогти їм почуватися в безпеці». Підпис до однієї фотографії говорить: «Люди повинні вирішити, що робити далі». Представники "ДНР" кажуть, що зараз у Донецьку перебувають понад 11 тисяч мариупольців.»

У деяких випадках, протидія від'їзду може здійснюватися в пунктах тимчасового розміщення (у самих таборах). Раніше постпред України в Криму Таміла Ташева заявляла, що «в українців в Росії забирають паспорти і видають документ про тимчасовий притулок, накладаючи таким чином заборону на виїзд».

Крім того, станом на липень російські чиновники, як повідомляється, змушували в'язнів у контрольованій Росією території України подавати документи на російське громадянство. Ув'язнені, які відмовлялися подати заяву, піддавалися фізичному та психологічному насильству. [U.S. Department of State, 2022]

Говорячи про ситуацію з фільтраційними таборами, співрозмовник DW розповідає, що в кожному з них різні умови і різний рівень насильства. Причиною цього, знову ж таки, є відсутність чіткого регламенту дій. "Залежно від того, де люди з цим стикнуться, це може бути дуже різний досвід - починаючи з розмови і закінчуючи насильством. Ми знаємо різні історії, погані також", - каже координатор проекту.

Це, а також проросійські настрої деяких громадян України, зумовлюють і добровільну згоду на отримання російського громадянства та співпраці з російською владою.

«Співрозмовники DW, яких перевезли з України до Росії, в основному говорять про наміри залишитися всередині країни. Вони всі живуть у пунктах тимчасового розміщення, отримують трьохразове харчування, місяцями чекають на оформлення документів і отримання обіцяних 10 тисяч рублів.»
[Гімалова Р., 2022]

Також, Дмитро Ващенко, чиновник МНС Росії в Таганрозі, сказав, що житло буде надано українцям, які також можуть вільно шукати роботу та відправляти своїх дітей до школи.

«Коли бойові дії закінчатся в майбутньому, усі ці прибулі можуть прийняти рішення повернутися на батьківщину. Хто бажає залишитися в Росії, російський уряд бере на себе таке зобов'язання – вони отримають повний спектр соціальних послуг і будуть захищені», – сказав він.

Відповідаючи на запитання про процес пропуску біженців до Росії, він сказав, що на кордоні є «фільтраційні пункти».

«Перевіряють осіб, які мають агресивне ставлення до Російської Федерації», – сказав він. «Фільтрація відбувається саме по прибутті, ніяких «масових таборів» немає. Це пункти пропуску, не більше».

Але зважаючи на інформацію про дії, що зумовлюють неможливість виїзду після фільтрації, не можна передбачити, чи ці слова виявляться правдою, та всім примусово переміщеним українцям дозволять повернутися до України. Та попри це, процес фільтрації та інформація, щодо “відфільтрування” “небезпечних” до сучасних концентраційних таборів є тим, що не можна ігнорувати, навіть якщо Російська Федерація дотримується нормативно-правових актів та міжнародних законів.

Висновки до розділу 1.

Одним із важливих завдань мого диплому було встановити різницю між таборами та концептуалізувати фільтраційні табори. Отже, для опису відмінностей між фільтраційних таборів, таборів для інтернованих осіб, сучасних концентраційних таборів, я розробила табличку, де головними критеріями відмінності є визначення табору, умови перебування в таборі, термін перебування там, а також призначення табору (див Табл. 2).

Таблиця 2

Відмінності таборів

Тип табору	Визначення	Умови перебування	Термін перебування	Призначення
Табори для інтернованих	Табори для ув'язнення осіб, які належать до збройних сил воюючих держав, що вимушено вступили на її територію: цивільних осіб воюючої сторони, включаючи, військовополонених, іноземців, політичних в'язнів, біженців, які у зв'язку зі збройного конфлікту опинилися на території противника.	Незадовільний рівень	Затримання осіб до закінчення війни	- позбавлення волі;
Фільтраційні табори	Місця утримування осіб, де їх перевіряють на наявність певних ознак (таких як політичні переконання чи потенційні загрози національній безпеці).	Незадовільний рівень (жорстокий в деяких випадках)	ув'язнення на невизначений час, проте скінченний;	- реєстрація; - допити; - перевірки на наявність певних ознак, таких як політичні переконання чи потенційні загрози національній безпеці, тощо;

				-затримання для ув'язнення -примусові переміщення.
Сучасні концентраційні табори	Місце, де за рішенням вищих органів державної влади або органів безпеки з політичних, воєнних, національних чи релігійних мотивів примусово утримували, як правило, у тимчасових приміщеннях і за вкрай примітивних побутових умов великі групи ув'язнених людей. Табір, де люди ув'язнені, як правило, без слухань і, як правило, у суворих умовах, часто в результаті їхнього членства в групі, яку уряд визначив як небезпечну або небажану.	Жорстокий рівень	Ув'язнення на невизначений час;	За допомогою вбивства усувати окремих осіб та невеликі групи людей без публічного та судового розгляду; Експлуатування примусової праці ув'язненого населення;

Умови перебування я визначала по шкалі від задовільні, незадовільні, жорстокі. Сюди входить придатність для проживання (наявність достатньої кількості місць для ув'язнених), доступ до їжі, питної води, медичної допомоги, санітарно-гігієнічні вимоги, відношення управляючих табором до ув'язнених, дотримання норм за міжнародно-нормативним документам щодо умов утримання. Умови для жорстокого рівня умов: наявності катувань, тортур, насилля (жорстокий рівень умов), нелюдські умови для перебування.

Система фільтраційних таборів походить перш за все від таборів для інтернованих за першопочатковою функцією процесу інтернування, якою є фільтрація. Першими фільтраційними таборами були система радянських таборів “перевірко-фільтраційні табори”, та російських таборів для чеченців під час вторгнення Росії в Чечню.

Російські табори фільтрації для українців поєднують у собі умови як таборів для інтернованих так і сучасних концентраційних таборів, але не є сучасним концентраційним табором, оскільки перебування в ньому є скінченним, подекуди як в сучасних концентраційних таборах термін ув'язнення є невідомим. Але, фільтраційні табори увійшли як елемент системи сучасних концентраційних таборів Росії на тимчасово-окупованих територіях України (такі як відомі “Ізоляція” та “Оленівка”). Для системи сучасних концентраційних таборів, фільтраційні виконують функцію можливості “легального” (на певній підставі) ув'язнення людей і відправити вже сучасних концтаборів.

Російські утримувачі фільтраційних таборів розділяють українців на три категорії:

- Перша. Українці які, на їхню думку, підлягають фізичній ліквідації - причетні до Революції гідності 2013–2014 років. Людей з першої категорії ФСБ РФ мала або одразу знищити, або захопити з метою подальшого “судилища”. До першої категорії російські спецслужби зараховують українських військових окремого загону спецпризначення “Азов”;
- Друга. Особи, опір яких треба придушити та залякати. Російські окупаційні сили мали заздалегідь підготовлені списки людей, які підпадають під другу категорію, але поповнювались в процесі “фільтрації”;
- До третьої та четвертої категорій, російська контррозвідка зараховує тих, кого вважає нейтральними, кого можна спонукати до співпраці, і тих, які готові до співпраці.

Також, є два типи «фільтраційних пунктів»:

- Перший — щось подібне до прикордонного пункту з окремою кімнатою, куди відводять людей на допити;
- Другий тип - табори, де до "фільтрації" живуть люди.

Що представляє собою процес фільтрації (детальніше на Рис.1):

- Прийом та переробка;
- Затримання;
- Примусова депортація;
- Документація;

4-а Женев. Конвенція 1949 (підтверджує право держави затримувати іноземців на певних умовах, якщо їхній від'їзд суперечить інтересам країни перебування) дає можливість владі Росії обґрунтувати затримання цивільних та військових під час фільтрації. Проте вони мають право на гуманне поводження та дотримання основних гарантій без будь-якої дискримінації (чого за свідченнями не дотримувалися в деяких фільтраційних таборах, КПП та сучасних концтаборах). Представникам влади заборонено під будь-яким приводом здійснювати насильство, спрямоване проти життя, здоров'я і психічного стану людини; вчиняти наругу над людською гідністю; погрожувати здійснити будь-яку з наведених вище дій (детальніше в розділі 1.7).

Також, Росія може оскаржувати рішення проти затримання людей у фільтраційних таборах, та сучасних концентраційних таборах (наприклад відомих "Ізоляція" та "Оленівка") адже за ст. 42 і 43 Женев. Конвенції виходячи з міркувань безпеки, країна *може застосувати запобіжні заходи щодо цих осіб, але не більше ніж примусово оселити їх у певному місці або інтернувати.*

Сама фільтрація під час Гаазького суду України проти Росії, може аргументуватися Росією як дотримання четвертої Женевської конвенції (див. детальніше розділ 1.7 та 1.5), а саме її дозволом на затримання або інтернування цивільних осіб на окупованій території з «насуцтних міркувань безпеки» або якщо «безпека держави, що тримає в полоні, робить це абсолютно необхідним». Попри те, будь-яка з цих форм позбавлення волі була законною, вона повинна відповідати процесуальним гарантіям, у тому числі

ґрунтуватися на індивідуальних рішеннях, прийнятих відповідно до звичайного процесу, і підлягати оскарженню (але оскільки Росія обстрілювала “зелені коридори” евакуації населення до України, вони практично лишали вибору, також за деякими свідченнями є інформація, що людей змушували евакуююватися).

Для того, щоб Комітет ООН з прав людини, постановив, про втручання в особисте життя та зловживання правами («будь-яке втручання в приватне життя має бути пропорційним досягнутій меті та необхідним за обставин будь-якої конкретної справи») Фактично Росія не порушувала ці закони.

Все це підтверджує те, що міжнародні закони, акти, конвенції потрібно переглядати, міняти та редагувати з плином часу, адже вони не відповідають порушенням сьогодення. Також, потрібно ввести терміни “сучасний концентраційний табір” та “фільтраційний табір” для того, щоб покарання за створення таких місць відповідало наслідкам перебування в цих місцях. На мою, думку міжнародній спільноті та організаціям потрібно не боятися називати терміни, які потребуються, адже як я показала в своїй роботі - відповідні терміни дотримуються пунктам характерним для цих термінів (див. детальніше в розділі 1.6).

Необхідно не тільки пам’ятати про досвід Холокосту, але й поважати досвід тих людей, що вижили та ні в якому разі не допустити цього знову. Тому що підміна понять при встановленні справедливого суду, буде трактуватися людьми, що пережили цей досвід (сучасні концтабори) як заперечення нього, а це в свою чергу змусить згадати про справу “Заперечення таборів смерті”.

Розділ 2. Огляд методологічних підходів для дослідження фільтраційного табору

В соціології, загалом, використовується чотири дизайни дослідження:

- Кількісний. Для кількісних методів, орієнтується на кількість, тобто на меті дізнатись інформацію про велике число об'єктів дослідження, прогнозування є узагальненим для всіх об'єктів дослідження.;
- Якісний. Для якісних методів, орієнтується на більш глибоке розглядання досліджуваного питання, менша вибірка.;
- Mixed mode. Поєднує методи дослідження (кількісний і якісний), або різні методи інтерпретації даних, отриманих одним методом;
- Case study. Кейс стаді я розглядають як окремий метод, який має на меті дослідження одного випадку за допомогою одного або поєднанні декількох якісних методів, або як дослідницьку стратегію, що вивчає явище у реальному життєвому контексті; випадок репрезентує реально існуючий феномен.

В цій роботі я використовую Mixmode стратегію (в англійській літературі використовують терміни Mixed methods).

Mixed mode methods або Mixed mode - це підхід до дослідження, який комбінує або асоціює як якісні, так і кількісні форми дослідження. Він включає філософські припущення, використання якісних і кількісних підходів та змішування цих підходів у дослідженні. Таким чином, це більше, ніж просто збір та аналіз обох видів даних; це також передбачає використання обох підходів разом, щоб загальна сила дослідження була більшою, ніж у якісних або кількісних дослідженнях окремо (Кресвелл і Плато Кларк, 2007).
[Creswell, 2009: с. 23]

Дослідник базує своє дослідження на припущенні, що збір різноманітних типів даних найкраще допомагає зрозуміти дослідницьку проблему. Mixmode дизайн є корисним, коли або кількісний, або якісний підхід сам по собі недостатні для найкращого розуміння дослідницької

проблеми, або сильні сторони як кількісних, так і якісних досліджень можуть забезпечити найкраще розуміння. [Creswell, 2009: с. 35]

Міждисциплінарний характер досліджень сприяє формуванню наукових команд, в яких залучені особи з різними методологічними інтересами та підходами. Крім того, поєднання якісних та кількісних досліджень дозволяє отримати більше усвідомлень, ніж при окремому застосуванні кожного з цих підходів. Використання цих методів разом сприяє глибшому розумінню дослідницьких проблем.

Концепція змішування різних методів виникла у 1959 році, коли Кемпбелл і Фіск використали підходи з багатометодного дослідження для вивчення достовірності психологічних характеристик. Вони закликали інших дослідників використовувати їх матрицю багатометодного підходу для вивчення різних способів збору даних. Це стимулювало інших дослідників поєднувати методи, і скоро підходи, пов'язані з польовими методами, такими як спостереження та інтерв'ю (якісні дані), були поєднані з традиційними опитувальниками. Розуміючи, що кожен метод має свої обмеження, дослідники вважали, що упередження, притаманні будь-якому окремому методу, можуть бути нейтралізовані або компенсовані упередженням інших методів. З'явилася практика тріангуляції джерел даних - засіб досягнення збігу між якісними та кількісними методами.

Creswell виділив аспекти, що впливають на проектування дослідження Mixed mode це відповідність у часі (послідовність використання методів збору даних, етапи збору, тощо), вагомість (пріоритетність методу - якісного чи кількісного, або рівність обох), поєднання дослідницьких питань та теоретизація або трансформація перспектив (чи використовується одна загальна теорія, що розглядається з різних сторін, чи поєднуються дві, тощо).

Mixed mode дизайн використовують загалом коли:

- якісні та кількісні дані разом надають краще розуміння вашої дослідницької проблеми, ніж будь-який з цих типів окремо;

- один тип дослідження (якісне або кількісне) недостатньо для вирішення дослідницької проблеми або відповіді на дослідницькі питання;
- коли в дослідженні присутні: прагматизм - практичність; багатогранність; упереджені та безупинні погляди; суб'єктивність та об'єктивність;
- треба включити якісний компонент до в іншому випадку кількісного дослідження;
- побудувати на основі однієї фази дослідження до іншої
- провести якісне дослідження, а потім розробити інструмент
- провести якісне дослідження після кількісного дослідження для отримання більш детальної інформації. [Creswell, 2009]

Він також визначив загальні три стратегії і кілька варіацій (загалом їх шість):

- Послідовні змішані методи (Sequential mixed methods). Висновки одного методу доповнюються або розширюються за допомогою іншого (якісні дані доп. кількісними або кількісні доп. якісними);

- Одночасні змішані методи (Concurrent mixed methods). Якісні і кількісні дані збираються одночасно з метою вивчення комплексного аналізу дослідницької проблеми. Інформація інтегрується при інтерпретації загальних результатів;

- Трансформаційні змішані методи (Transformative mixed methods). Використовується теоретичний підхід, що в дизайні містить як кількісні так і якісні дані. Метод збору даних передбачає послідовний або одночасний підхід (якісних або кількісних методів). [Creswell, 2009]

Ці загальні стратегії доповнюються такими варіаціями:

- Послідовна пояснювально стратегія (Secuential Explanatory Strategy). Характерна збором і аналізом кількісних даних у першій фазі дослідження, а потім збором і аналізом якісних даних у другій фазі, яка ґрунтується на результати початкових кількісних даних. Зазвичай вага надається кількісним даним, і змішування даних відбувається, коли початкові

кількісні результати стимулюють збір якісних даних. Зазвичай використовується для пояснення і тлумачення кількісних результатів шляхом збору та аналізу наступних якісних даних. Краще підходить для пояснення та тлумачення взаємозв'язків.

- Послідовна дослідницька стратегія (Sequential Exploratory Strategy). Передбачає першу фазу збору та аналізу якісних даних, а потім другу фазу збору та аналізу кількісних даних, яка ґрунтується на результати першої якісної фази. Зазвичай вага надається першій фазі, а дані змішуються через зв'язок між аналізом якісних даних та збором кількісних даних. Метою цієї стратегії є використання кількісних даних та результатів для допомоги в тлумаченні якісних висновків. Основна увага цієї моделі спрямована на початкове дослідження феномену.

- Послідовна трансформаційна стратегія (Secuential Transformative Strategy). Має дві відмінні фази збору даних, одна слідує за іншою, як у перших двох описаних стратегіях. Теоретична основа формулює напрямне дослідне питання, спрямоване на дослідження проблеми (наприклад, нерівності, дискримінації, несправедливості), створює чутливість до збору даних від маргіналізованих або недоумовлених груп і закінчується заклик до дії. У цьому дизайні дослідник може використовувати будь-який метод у першій фазі дослідження, і вага може бути надана як кількісним, так і якісним методам або розподілена рівномірно між обома фазами. Змішування здійснюється, як і в усіх послідовних моделях. Використання відокремлених фаз полегшує її реалізацію, опис та звітність результатів.

- Спільна триангуляційна стратегія (Concurrent Triangulation Strategy). У спільному підході до триангуляції дослідник одночасно збирає якісні та кількісні дані, а потім порівнює дві бази даних, щоб визначити, чи є збіжність, різниця чи їх комбінація. У цій моделі, як правило, використовуються окремі кількісні та якісні методи як засіб компенсації слабкостей, притаманних одному методу, за рахунок переваг іншого (або

навпаки, перевага одного додається до переваги іншого). У цьому підході збір кількісних та якісних даних відбувається одночасно, в одній фазі дослідження. Ідеальною є рівномірна вага між двома методами, але на практиці часто може бути надана перевага одному з них. Змішування під час цього підходу, як правило, здійснюється в розділі інтерпретації або обговорення, з метою фактичного поєднання даних (тобто перетворення одного типу даних на інший для легкого порівняння) або інтеграції чи порівняння результатів двох баз даних поруч у розділі обговорення.

- Стратегія одночасного вбудовування (Concurrent Embedded Strategy). Може бути визначена своїм використанням однієї фази збору даних, під час якої одночасно збираються якісні та кількісні дані. Вона відрізняється від традиційної моделі триангуляції тим, що в ній існує основний метод, який керує проектом, і вторинна база даних, яка виконує підтримуючу роль у процедурах. Вторинний метод (кількісний або якісний) має менший пріоритет і вбудовується, або вкладається, в основний метод (якісний або кількісний). Ця вбудова може означати, що вторинний метод розглядає інше питання, ніж основний метод, або шукає інформацію на різному рівні аналізу. Змішування даних з двох методів часто полягає в інтеграції інформації та порівнянні одного джерела даних з іншим, зазвичай це здійснюється в розділі обговорення дослідження. Однак дані також можуть не порівнюватись, а лише бути розташованими поруч як дві різні картини, які надають загальну комплексну оцінку проблеми. Обмеження цього підходу: Дані потрібно перетворити таким чином, щоб їх можна було інтегрувати в аналітичній фазі дослідження.

- Одночасна трансформаційна стратегія (Concurrent Transformative Strategy). Має одночасний збір якісних та кількісних даних. Модель може мати ознаки як триангуляційного, так і вбудованого підходів (два типи даних збираються одночасно під час однієї фази збору даних і можуть мати рівні або нерівні пріоритети). Змішування даних може відбуватися шляхом їх

об'єднання, пов'язування або вбудовування. Оскільки одночасна трансформаційна модель має спільні риси з триангуляційними та вбудованими підходами, вона також спадкує їх специфічні переваги та обмеження. Однак ця модель має додаткову перевагу в тому, що позиціонує дослідження змішаних методів в рамках трансформаційного підходу, що може бути особливо привабливим для дослідників, які вже використовують трансформаційну рамку для керівництва своїми дослідженнями. [Creswell, 2009].

Висновки до розділу 2.

Mixed mode methods, або змішані методи дослідження, представляють підхід, який поєднує якісні і кількісні методи дослідження. Цей підхід використовується з метою досягнення більш повного розуміння дослідницької проблеми. Використання змішаних методів не обмежується лише збором та аналізом різних типів даних, але також передбачає їх поєднання з метою отримання загальної сили дослідження, яка перевершує потенціал окремих якісних або кількісних досліджень.

Дослідники, що використовують підхід Mixed mode, ґрунтуються на припущенні, що збір різних типів даних найкраще сприяє розкриттю дослідницької проблеми. Цей підхід особливо корисний у випадках, коли або якісний, або кількісний підхід сам по собі є недостатнім для досягнення найкращого розуміння проблеми, або коли сильні сторони як кількісних, так і якісних досліджень можуть забезпечити більше повне розуміння.

Проектування дослідження Mixed mode включає розгляд таких аспектів, як відповідність у часі, вагомість, поєднання дослідницьких питань та теоретизація. При цьому існує кілька стратегій та варіацій, включаючи послідовні, одночасні та трансформаційні змішані стратегії.

Було розглянуто п'ять загальних стратегій дослідження, що поєднують якісні та кількісні дані. Кожна стратегія має свої особливості і може бути використана для досягнення конкретних цілей дослідження.

Послідовна пояснювальна стратегія (Sequential Explanatory Strategy)- передбачає початковий збір і аналіз кількісних даних, а потім збір і аналіз якісних даних для пояснення та тлумачення результатів.

Послідовна дослідницька стратегія (Sequential Exploratory Strategy). - послідовна дослідницька стратегія - розпочинається з збору та аналізу якісних даних, а потім переходить до збору та аналізу кількісних даних. Її основна мета - використання кількісних даних для підтвердження та тлумачення якісних висновків.

Послідовна трансформаційна стратегія (Sequential Transformative Strategy) - послідовна трансформаційна стратегія - має дві фази збору даних, одна слідує за іншою, у фазах може використовуватися будь-який метод відповідно. Вага може бути надана якісним або кількісним методам.

Спільна триангуляційна стратегія (Concurrent Triangulation Strategy) - спільна триангуляційна стратегія - передбачає одночасний збір якісних та кількісних даних з подальшим порівнянням та аналізом двох баз даних для визначення збіжностей, розбіжностей та їх комбінацій.

Стратегія одночасного вбудовування (Concurrent Embedded Strategy)- стратегія одночасного вбудовування - відрізняється від інших моделей тим, що має основний метод, до якого вбудовується вторинний метод. Змішування даних відбувається шляхом інтеграції інформації та порівнянні одного джерела даних з іншим, зазвичай це здійснюється в розділі обговорення дослідження. Однак дані також можуть не порівнюватись, а лише бути розташованими поруч як дві різні картини, які надають загальну комплексну оцінку проблеми.

Одночасна трансформаційна стратегія (Concurrent Transformative Strategy) - має одночасний збір якісних та кількісних даних. Модель може мати ознаки як триангуляційного, так і вбудованого підходів. Змішування даних може відбуватися шляхом їх об'єднання, пов'язування або вбудовування.

Розділ 3. Методологія емпіричного дослідження

В своєму дослідженні я вирішила дотримуватися стратегії одночасного вбудування (Concurrent Embedded Strategy) і поєднати два методи: кількісний контент-аналіз статей та якісний - інтерв'ю. Ця стратегія передбачає одночасного збору якісних та кількісних даних. В дослідженні з цією стратегією є основний метод і вторинна база даних, яка виконує підтримуючу роль у процедурах. Вторинний метод за яким отримується ця база даних вбудовується в основний метод. Змішування даних полягає в інтеграції (в моєму випадку). Обмеженнями цього підходу є те, що дані потрібно перетворити таким чином, щоб їх можна було інтегрувати в аналітичній фазі дослідження.

Моїм основним методом дослідження є напівструктуровані глибинні інтерв'ю, і вторинним - контент-аналіз. Першою фазою збору є аналіз якісних даних, а потім друга фаза збір та аналіз кількісних даних, яка ґрунтується на результатах першої фази. Це дозволяє доповнювати інформацію отриману з інтерв'ю контент-аналізом, а саме доповнити категорії та субкатегорії та акцентувати увагу при контент-аналізі на важливих аспектах, що було отримано під час інтерв'ю.

Однак при написанні диплому, розробці та проведенні дослідження я стикнулася з тим, що кабінетне дослідження при написанні диплому компенсує контент аналіз (адже більшість використаних джерел це саме статті), і сенс у контент-аналізі статей зникає. З інтерв'ю також виникли складнощі - сенситивність теми, та умови проведення дослідження (під час триваючої повномасштабної війни) вплинули не тільки на набір респондентів і поставили під питання етичність проведення інтерв'ю, але й вплинули на стан дослідниці - тобто на мій. Головною проблемою є те, що проведення емпіричних досліджень з сенситивних тем однією людиною, при умовах надзвичайних ситуацій, збільшує ймовірність суб'єктивності (в межах допустимого), що в свою чергу впливає на дослідження.

Оскільки емпіричний об'єкт дослідження є важко доступним, вибірка була малою (в результаті було взято два інтерв'ю, та вони не надали потрібної інформації щодо дослідження).

Щоб компенсувати вищезазначені недоліки, я вирішила знайти інтерв'ю з тими, хто пройшов фільтрацію і зробити кількісний аналіз цих інтерв'ю та якісний одного розгорнутого інтерв'ю (із найдених мною).

Об'єкт дослідження є досвід проходження фільтраційних таборів.

Емпіричним об'єктом є громадяни України у віці від 18 років, яке під час повномасштабного вторгнення Росії мало досвід перебування у російських фільтраційних таборах (організованих на тимчасово окупованих територіях України).

Предмет дослідження - умови фільтраційного табору та особливості процедур фільтрації.

Метою дослідження є з'ясувати досвід українців у перебуванні в російських фільтраційних таборах.

Цільова аудиторія для інтерв'ю: оскільки об'єкт дослідження важко доступний, а тема дослідження сенситивна - набір респондентів здійснювався методом «снігової кулі» у поєднанні зі спрямованим методом. Критерієм відбору були люди, які пройшли через російські фільтраційні табори, організовані на тимчасово окупованих територіях України, за період повномасштабного вторгнення Росії (починаючи з 24 лютого 2022 року).

Емпіричний об'єкт для контент аналізу були інтерв'ю з громадянами України у віці від 18 років, яке під час повномасштабного вторгнення Росії мало досвід перебування у російських фільтраційних таборах (організованих на тимчасово окупованих територіях України).

Завдання:

- дослідити взаємодію з охоронним персоналом та їх ставленням до затриманих;

- з'ясувати умови утримання в таборах та їх вплив на здоров'я та фізичний стан затриманих, зокрема дослідити харчування, гігієнічні умови, доступ до медичної допомоги, тощо;
- аналізувати та порівняти досвід перебування у різних фільтраційних таборах (на конкретних таборах інтерв'ю з ув'язненими яких відбулося).

Концептуалізація та інтерпретація

Поняття	Теоретична інтерпретація	Емпірична інтерпретація	Операціоналізація
Фільтраційний табір	Місця утримування осіб, де їх перевіряють на наявність певних ознак, таких як політичні переконання чи потенційні загрози національній безпеці, тощо.	Місце допитів, відфільтрування осіб, що та незаконного ув'язнення для подальшого переміщення в сучасний концтабір.	- ув'язнення на невизначений час; - місця утримування не розраховані на кількість людей, що там утримується; - реєстрація; - допити; - перевірки на наявність певних ознак, таких як політичні переконання чи потенційні загрози національній безпеці, тощо; - затримання для ув'язнення; - примусові переміщення; - охорона військами воєнізов. формуванням, партії; - презирливе, жорстоке ставлення до людей, що проходять фільтрацію; - не забезпечуються необхідним харчуванням, одягом, медичною допомогою тощо;
Фільтрація	Процедура фільтрації полягає у здійсненні цими органами	Виявлення осіб або груп осіб, які вчинили або підозрюються у вчиненні	Перевірка правоохоронними органами окремих осіб або певних обмежених контингентів осіб

	<p>системи гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів із застосуванням оперативних та оперативнотехнічних засобів з метою пошуку і фіксації фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом країни розвідувально підривною діяльністю спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави. [С.А.Кузьмін, О.В. Борисова, 2008]</p>	<p>злочинів, спрямованих проти громадської та національної безпеки країни, життя та здоров'я особи, недоторканості державних кордонів, громадського порядку та моральності, безпеки людства та міжнародного правопорядку. [С.А.Кузьмін, О.В. Борисова, 2008]</p>	<p>метою виявлення і відбору серед них тих, хто становить інтерес для цих органів, відповідно до функцій і завдань, що покладаються на останні.</p> <p>– проводиться у рамках здійснення оперативнорозшукової діяльності відповідними правочинними суб'єктами і підпадає під поняття спеціальної правоохоронної діяльності. [С.А.Кузьмін, О.В. Борисова, 2008]</p>
<p>Табір для інтернованих осіб</p>	<p>Табори для ув'язнення осіб, які належать до збройних сил воюючих держав, що вимушено вступили на її територію: цивільних осіб воюючої сторони, включаючи, військовополонених, іноземців, політичних в'язнів, біженців, які у зв'язку зі збройного конфлікту опинилися на території противника.</p>	<p>Місця затримання осіб в якійсь країні до закінчення війни.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - примусове затримання осіб, які належать до збройних сил воюючих держав, що вимушено вступили на її територію ; - позбавлення волі; -ув'язнення без слідства; - ув'язнення на невизначений час; -за Женевською конвенцією повинні знаходитися поза зоною військових дій і по можливості позначатися спеціальними знаками; - забезпечуються необхідним харчуванням, одягом, медичною допомогою тощо; - мають право листування з родичами, з відповідними

			міжнародними організаціями, тощо.
Травматичний досвід	Травма досвіду розуміється в свідомості – як рана внаслідок емоційного шоку настільки сильного, що він порушує «усвідомлення часу, себе і світу» та пізніше виявляється у снах і спогадах, впливає на соціальну поведінку і вибір людини, на адаптацію до зовнішнього світу. [Козловський І., 2022]	Травматичний досвід – це такий, який приголомшує, загрожує, лякає або знаходиться поза людським контролем. Перебування в ситуації, що загрожує життю, наприклад, війна, стихійне лихо або надзвичайна ситуація зі здоров'ям; бути жертвою насильства, наприклад, фізичного чи сексуального насильства, ув'язнення чи катування; стати свідком насильства стосовно іншої особи або стати свідком смерті. Травматичний досвід є сконструйованим. [Psychologytool, 2022]	
Травма (психологічна)	Травма – це перевантаження пережитим досвідом. Не досвід навіть як такий, а серія відчуттів, які не змогли бути досвідом. [Улюра Г., 2019]	Травма – не індивідуальна патологія. Травма – це соціальний процес. Травми не буває без участі іншої людини (інших людей). Травма – завжди публічна, позаяк супроводжується індивідуальним соромом і колективною провиною. Травма завжди веде за собою спробу її замовчувати, а це впливає на всі структури спільноти. [Улюра Г., 2019]	
Досвід	Те, що вже було в житті, з чим доводилося зустрічатися.	Уся сукупність чуттєвих сприйнятів, що набувається в процесі взаємодії людини з зовнішньою природою і становить основу всіх знань про матеріальний світ. [Словник української мови: в	

		11 томах. —1971. —Том 2. — С. 382.]	
В'язень	Особа, що перебуває в ув'язненні, під вартою.	Позбавлений волі на певний визначений строк.	-належні умови перебування; -помірне або відсутнє жорстоке ставлення до в'язнів; -мають окреслені права;

Оскільки моє дослідження є описово-розвідувальним моїми гіпотезами є:

Гіпотеза-основи 1: Допит щодо з'ясування певних національно-політичних поглядів, перевірка татуювання та телефону є головними аспектами процесу фільтрації та мають особливе значення для керуючих фільтрацією;

- Гіпотеза-наслідок 1.1: в інтерв'ю згадки про допити, татуювання та перевірку телефону повторюється часто;
- Гіпотеза-наслідок 1.2: під час/після цих процедур фіксується найбільша кількість заарештованих, психологічного тиску та насилля, з яким стикаються/були свідком респонденти;

Гіпотеза-основа 2: Присутня залежність умов перебування від знаходження табору;

- Гіпотеза-наслідок 2.1: кількість понять категорії “насилля” залежно від розташування табору;

Гіпотеза-основа 3: в інтерв'ю респонденти послуговуються дискурсом з чітким модальним вектором негативних визначень.

- Гіпотеза-наслідок 3: вживаються поняття з категорій “насилля”, підкатегорій ставлення “грубе”, “зневажливе”, “пригноблення”.

Гіпотеза-основа 4: Фільтраційні табори є елементом системи сучасних концентраційних таборів на тимчасово-окупованих Росією територіях України;

- Гіпотеза-наслідок 4.1: Заарештованих під час фільтрації вивозять до таборів системи сучасних концентраційних таборів - “Ізоляція” та Оленівська колонія.

Процедурний розділ

Об'єкт репрезентації: свідчення/інтерв'ю людей, що перебували в фільтраційних таборах; експертами, волонтерами;

Визначення вибірки для контент аналізу:

- 1) **Пошуковий шлях для знаходження документів:** використання для пошуку слів “filtration camps”, “filtration”, “фільтраційні табори”, “фільтрація” з виділенням інтерв'ю/свідчень серед цих статей (одиниці аналізу - інтерв'ю).
- 2) Видалення повторів (однакові/із незначними змінами статті, зміни яких не впливають на результат аналізу,);
- 3) **Масив: 31 інтерв'ю** (різного розміру) (текстова форма) із свідками що перебували в фільтраційних таборах (а також з експертами та волонтерами) за період повномасштабного вторгнення Росії (починаючи з 24 лютого 2022 року)

Визначення вибірки для інтерв'ю: інформаційно насичені випадки (особи, що мають досвід процедури фільтрації у російських фільтраційних таборах); метод снігової кулі. Інтерв'ю (одне) було обрано з масиву інтерв'ю для контент-аналізу, воно є єдиним розгорнутим, що може компенсувати відсутність проведеного інтерв'ю (первинної інформації).

Типи інструментарію:

Контент-аналіз: кодифікатор;

Інтерв'ю: гайд для напівструктурованого інтерв'ю.

3.1 Результати – аналіз свідчень українського населення про проходження російських фільтраційних таборів

З 31 одиниці аналізу найчастіше зустрічалися повідомлення, що люди були свідком або стикалися з побиттям, зникненням, та катуванням. Характер спілкування був “пригноблення”, “залякування”, “зневажливо”, “грубо”. У категорії паспортний контроль переважили “огляд татуювань” та “паспортний контроль”, а в категорії допити - зв'язки з військовими, ставлення до України,

ставлення до Росії, ставлення до влади України. При огляді особистих речей переважав огляд телефону. Табори за аналізом найчастіше знаходилися на окупованих територіях і прибували туди люди евакуаційним автобусом. Найбільшу кількість часу перебування в таборі мала категорія “більше 1 дня, менше тижня”. Сам табір розташовувався в “школі” або “на вулиці/наметі”.

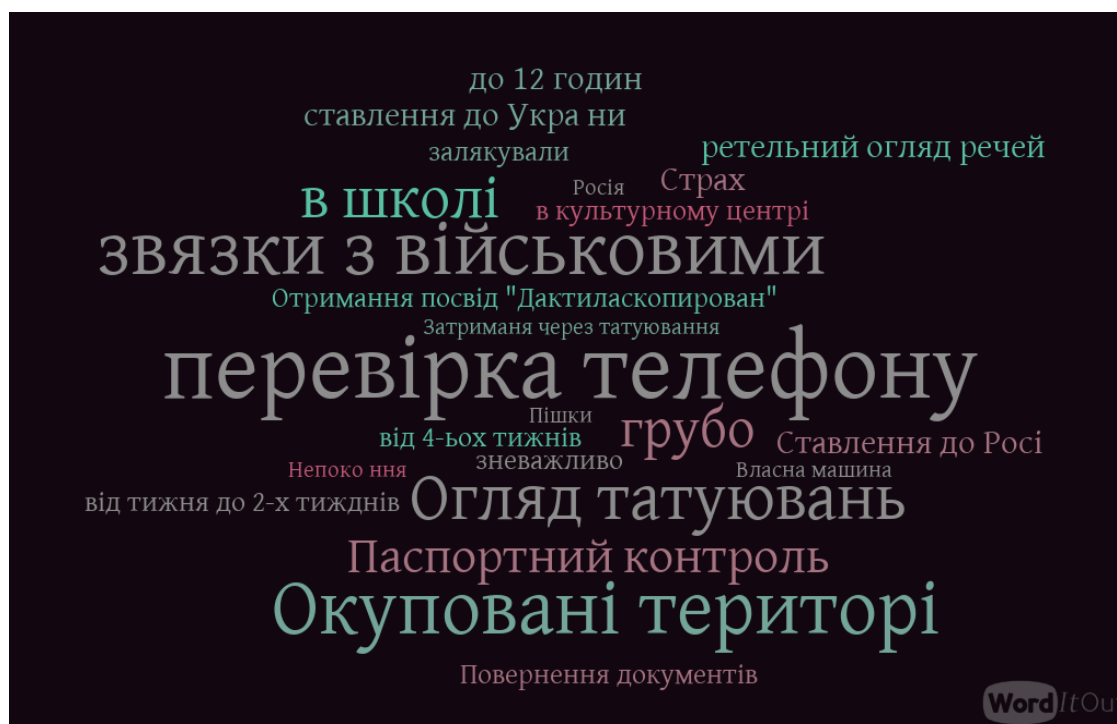
Зафіксовані також “обмеження до доступу їжі та води, або користуванням засобів особистої гігієни”. Загалом респонденти були разом з родичами.

З побиттям та суворими умовами найчастіше стикалися в таборі Безіменне.

Для відображення результатів аналізу також застосовувалися хмари слів (див. Мал. 2 та Мал.3):

Малюнок №2

Підкатегорії

Малюнок №3

Основні категорії

ВІДЧУТТЯ ПІД ЧАС ФІЛЬТРАЦІЇ
ПРОСИЛИ "ХАБАР"
РОЗТАШУВАННЯ
ЗНИМАННЯ ОДЯГУ
ДОПИТ
ХАРЧУВАННЯ

WordItOut

Для аналізу інтерв'ю я вирішила також зробити хмару слів, але оскільки інтерв'ю було англійською мовою, то і слова використані теж англійською. Найчервоніші слова є найчастішими та найбільшими, кількість слів не перевищує 100, частота більше 3-ьох разів (найбільша 13), також були видалення (слова фільтрувалися автоматично та вручну доповнювалися), мінімальна кількість букв 5 (див. Мал.4).

Найчастіше зустрічаються слова "фільтрація", "утримувачі", "писати", "питати", "солдати" та "залишати". Окрім цього варто звернути і на інші слова на цьому малюнку - Безіменне, взятий, все ще, інформація, питання, в'язниця, силоміць, звільнений (в інтерв'ю є частина коли чоловік покидає табір - такі слова як "лишати", "звільнений" показують тон того, що людина була щаслива залишити це місце, і покидання його видно займає велику частину інтерв'ю).

Малюнок №4

Хмара слів

основне правило: «Якщо ви будете поводитися неправильно, ми витремо вами підлогу. Всі зрозуміли?»

Перший етап фільтрації. Огляд. Умови перебування у фільтраційному пункті.

Також є підтвердження принизливого огляду на татуювання та інших відміток про свідчення участі у бою (мозолі на руках, потертості на шиї від бронезилета, синці на плечі від віддачі вогнепальної зброї):

“«Роздягайся», — наказав інший солдат. Тарас роздягнувся до нижньої білизни. Зі своїх місць чоловіки оглядали його на наявність татуювань і будь-яких відмітин, які могли б свідчити про те, що він нещодавно був у бою”

Після проходження цього огляду чоловіка нагодували, як і інших хто приїхав разом з ним, порція, що дали чоловікам не відповідала нормальній кількості їжі, а умови перебування в будівлі куди їх перевезли не також не відповідали нормам поводження із затриманими:

“... у їдальні старої початкової школи, кожному дали невелику порцію водянистого супу.”

“З настанням ночі полонені стелили в класах і коридорах щільними рядами тонкі циновки.”

Повторення першого етапу фільтрації.

Після цього чоловіків відвезли до іншого табору в сусідньому селі Безіменне (російською – «безіменний»), де російські сили та сили ДНР утримували додатково близько шести сотень затриманих, у тому числі кілька жінок.

“Під їжджаючи до табору, Тарас побачив купу синьо-білих наметів.”

Як показав контент-аналіз саме в Безіменному відбувалась найбільша кількість насилля на утриманими.

Збір та конфіденційність даних.

Там, кожного затриманого фотографували з чотирьох боків, знімали відбитки пальців і ще раз роздягали. Кожен, хто мав мобільний телефон, мав

його ввімкнути та надати пароль; Представники табору прокручували фотографії, текстові повідомлення та історії переглядів. Вони підключили пристрої до комп'ютера та записали їхні п'ятнадцятизначні серійні номери.

Раніше (висновки до розділу 1) я писала, що Комітет ООН з прав людини, постановив, що «будь-яке втручання в приватне життя має бути пропорційним досягнутій меті та необхідним за обставин будь-якої конкретної справи» і кожна особа повинна мати право знати, «які особисті дані зберігаються...і для яких цілей» і «які органи державної влади, чи приватні особи, чи органи, контролюють або можуть контролювати їх файли». Стаття 17 Міжнародного пакту, про громадянські та політичні права (МПГПП), підтверджує право на приватне життя, яке не може бути предметом свавільного чи незаконного втручання, і це право порушується росіянами.

“Після допиту начальник табору передав йому аркуш синього паперу з печаткою «Ф.П. Безіменне». FP означає Filtration Point. Тарас припустив, що «пройшов» фільтрацію і отримав дозвіл повернутися додому. Натомість чоловіків відправили назад до імпровізованої в'язниці в Козацькому. У них вилучили квитанції про фільтрацію.”

Етап третій. Фільтраційний табір. Умови.

Умови в цілому місці були жахливими. Доступу до їжі, питної води, та медичної допомоги не було, відсутність санітарно-гігієнічних вимог призводили до масових захворювань в таборі, а також смерті, відношення управляючих табором до ув'язнених було жорстким, їх не випускали з місця табору:

“Виникали випадки, схожі на пневмонію чи covid , але солдати не надавали допомоги чи ліків. Коли один хворий почав згасати, інші благали викликати швидку, але безуспішно. Через кілька годин чоловік помер. Охоронці наказали двом затриманим перенести тіло до спортзалу.”

“Затриманих, які були надто наполегливі у своїх запитаннях, били. Один особливо засмучений чоловік благав звільнити його через матір, яка, за його словами, паралізована і сама вдома. Пізніше він дізнався, що вона померла,

ймовірно, від голоду. Охорона не дозволила її синові вийти з табору на її похорон.”

“ Їжу подавали один раз вранці і один раз в обід. За спільними столами, призначеними для дітей, чоловіки їли рис або звичайні макарони, які пізніше за словами одного затриманого, «нагадували клей». По периметру будинку ріс дикий часник, і Тарас почав їсти цілими цибулинами, як яблуко. Воду, яку треба було доставляти в табір, роздавали через день.”

Очевидно чистої та питної води не вистачало, тому:

“ув’язнені використовували (саморобне приладдя) щоб кип’ятити та знезаражувати воду, поміщаючи один кінець металевого дроту в банку з водою, а інший вставляючи в електричну розетку. Незважаючи на це, табором поширився пронос.”

“Не маючи працюючих туалетів, затримані справляли нужду в полі.”

“Умови, м’яко кажучи, не для людей... Нас годують рівно стільки, щоб ми не померли... Спимо в класах і коридорах на старих згорнутих матрацах... Нас охороняють троє військових з автоматами... Без наших паспортів і фільтраційних паперів ми ніхто і ніщо.”

“В однієї людини стався міні-інсульт... Ми всі хворіємо... Всі кашляють. Ходимо в туалет в поле. Ми їмо ложками, які вже не миються. Водопроводу немає... На запитання, чому нас тримають і коли випустять, відповіді немає.”

Насилля, грубе поводження із затриманими.

Зафіксовані випадки насилля, побиття:

“Іноді солдати валили чоловіка на землю і зв’язували йому зап’ястки за спиною стрічкою. На очах у інших його затягували в машину і везли.”

“Згодом охоронці вирішили пускати чоловіків щоб працювати на сусідніх фермах, щоб вони могли купити собі додаткові продукти та сигарети в місцевому магазині. Вночі вони завжди поверталися; у всіх

напрямакх були військові блокпости, а в ДНР українця, якого спіймали без документів, ризикувала спіткати доля, гірша за безстрокове затримання.”

Під страхом ще жорсткішого покарання в'язні поверталися без змоги покинути цей населений пункт.

Етап четвертий. Переведення в сучасний концентраційний табір.

Тарас також розповів про одну історію:

“Один із полонених навіть дзвонив до влади ДНР. «Мій паспорт вкрали, — почув Тарас слова чоловіка. «Вони тримають мене проти моєї волі ». Минуло кілька годин. Приїхала машина місцевої поліції. Табірна охорона викликала арештанта. Підійшов російський військовий і вручив затриманому паспорт. «Ну, у вас є паспорт?» — запитав офіцер. Затриманий вагався. "Так." «Ви хочете знати, чому ви тут?» – сказав офіцер. «Тепер ти підеш туди, де тобі пояснять усе, що тобі потрібно».”

Тараса забрали та привезли через 4 дні:

“... він розповів, що його забрали до в'язниці десь у Донецьку і залишили в камері лише з одним шматком хліба. Він замовк, відмовившись більше відповідати на будь-які запитання, і пішов на килимок.”

Оскільки саме в Донецьку розташований один з найвідоміших сучасних концентраційних таборів “Ізоляці”, можна припустити, що чоловіка забрали саме туди.

Зникнення.

Після того як Тарас зняв відео зсередини табору та зробив декілька фото, в результаті фото та відео витікли в інтернет і стали стрімголів поширюватися:

“Мій чоловік перестав виходити на зв'язок. Родина нашого сусіда також перестала чути про нього. Пізніше вона почула, що силовики ДНР доставили обох чоловіків до сумнозвісної Оленівської колонії та звинуватили їх у несанкціонованому записі та поширенні неправдивої інформації про владу ДНР.”

“«Люди зникають», — написав він. «З’явилися чоловіки в балаклавах», — написав у відповідь Тарас. «Вони виглядають як справжні бандити. . . . Вони ходили по периметру школи з нашими паспортами», які зберігалися в картонній коробці.”

“Невдовзі після сніданку з холодних макаронів в’язнів викликали надвір. Офіцер ДНР стояв із російським військовим, а Тарас та інші чоловіки зібралися в коло навколо них. «Ми отримали наказ», — сказав офіцер. «Ми вас звільняємо». Охоронці одного за одним почали називати чоловіків і віддавати їхні паспорти разом із квитанціями про фільтрацію.”

Чоловіків відпустили так само, як і затримали — без пояснення причин.

Висновки до розділу 3.

В дослідженні я попередньо вирішила обрала стратегію одночасного вбудування (Concurrent Embedded Strategy) і поєднати два методи: кількісний контент-аналіз статей та якісний - інтерв'ю. Ця стратегія передбачає одночасного збору якісних та кількісних даних. В дослідженні з цією стратегією є основний метод і вторинна база даних, яка виконує підтримуючу роль у процедурах. Вторинний метод за яким отримується ця база даних вбудовується в основний метод.

Однак при написанні при написанні теретичної частини компенсує контент аналіз (адже більшість використаних джерел це саме статті), і сенс у контент-аналізі статей зникає. З інтерв'ю також виникли складнощі - сенситивність теми, та умови проведення дослідження (під час триваючої повномасштабної війни) вплинули не тільки на набір респондентів і поставили під питання етичність проведення інтерв'ю, але й вплинули на стан дослідниці - тобто на мій.

Головною проблемою було виявлено те, що проведення емпіричних досліджень з сенситивних тем однією людиною, при умовах надзвичайних

ситуацій, збільшує ймовірність суб'єктивності (в межах допустимого), що в свою чергу впливає на дослідження.

В дослідженні я проаналізувала 31 інтерв'ю за допомогою контент-аналізу, та 1 інтерв'ю якісним аналізом.

Було досліджено взаємодію з охоронним персоналом та їх ставленням до затриманих. Для цього в кодифікаторі були зазначені категорії “Характер звертання під час фільтрації” та “Характер спілкування адміністрації у фільтраційному таборі”. Також з контент-аналізу та інтерв'ю було проаналізовано умови утримання в таборах, їх вплив на здоров'я та фізичний стан затриманих. Для цього були сформульовані категорії “Санітарні умови” (які вимірювалися категоріями “задовільно/незадовільно”), а також під категорії “Вільний доступ до їжі, продуктів”, “Доступ до питної води”, “Доступ до місць особистої гігієни” та “Обмеження до до доступу (їжі,води) або користування (особ.гігієни)”. Дослідження харчування вимірювалося через субкатегорії “задовільне/незадовільне”. Дослідження доступу до медичної допомоги фіксувалося в коментарях. Зафіксовано декілька випадків коли через відсутність медичної допомоги людина помирала.

Для порівняння досвіду перебування у різних фільтраційних таборах (на конкретних таборах інтерв'ю з ув'язненими яких відбулося) було також створено категорію “Назва фільтраційного табору (місце)” де вказувалося розташування, також окремо досліджувався зв'язок між назвою та категорією “насилля”.

Під час дослідження гіпотеза-основа 1 підтвердилась: за результати контент-аналізу категорія “допит” та “паспортний контроль”, яка мала більш детальні субкатегорії (див. Додаток А), мали найбільше згадок, на другому місці був “огляд особистих речей”.

Гіпотеза-основа 2 підтвердилась: найбільша кількість насилля присутня була в таборі Безіменне (так само як і згадок про нього). Було згадано ще декілька таборів під час контент-аналізу, проте вони не мали випадків насилля.

Гіпотеза-основа 3 частково підтвердилась: в інтерв'ю респондент дійсно мав дискурсом з чітким модальним вектором негативних визначень у висловлюванні щодо табору проте найбільше це було сказано в контексті умов проживання та насилля, що відбувалося в таборі. Під час інтерв'ю відчувається скоріше безсилля та страх, та радість у історії досвіду після звільнення з фільтраційного табору.

Гіпотеза-основа 4 частково підтвердилась: фільтраційні табори дійсно виявилися елементом системи сучасних концентраційних таборів на тимчасово-окупованих Росією територіях України, тому що зафіксовано випадки коли заарештованих під час фільтрації вивозили до таборів системи сучасних концентраційних таборів - "Ізоляція" та Оленівська колонія.

ВИСНОВКИ

В роботі для опису відмінності фільтраційних таборів, таборів для інтернованих осіб та сучасних концентраційних таборів було створено таблицю, що описує відмінності таборів за визначенням, умовами та утриманням. (див Табл.№ 1 та №2). Головними відмінностями є мета створення фільтраційних таборів - місця затримання, де осіб перевіряють на наявність певних ознак, таких як політичні переконання чи потенційні загрози національній безпеці, тощо. Також, табір призначений для реєстрації, допитів, затримань та примусових переміщень. За умовами повинні відповідати таборам для інтернованих осіб, проте по факту російські фільтраційні табори на тимчасово-окупованих територіях України в таборах було зафіксовані презирливе, жорстоке ставлення до людей, що проходять фільтрацію; фізичні та психологічні тортури під час допитів та під час перебування в таборі; не забезпечуються необхідним харчуванням, одягом, медичною допомогою тощо. Це також підтвердилося моїм дослідженням.

Системою фільтраційних таборів є різні блокпости, пункти реєстрації, центри та табори утримання. Самі фільтраційні табори увійшли як елемент

системи сучасних концентраційних таборів Росії на тимчасово-окупованих територіях України (такі як відомі “Ізоляція” та “Оленівка”). Для системи сучасних концентраційних таборів, фільтраційні виконують функцію можливості “легального” (на певній підставі) ув'язнення людей і відправити вже сучасних концтаборів.

Процес фільтрації представляє собою (детальніше на Рис.1): прийом та переробка, затримання, примусову депортацію та документацію.

За нормативно-правовими актами фільтраційні табори є загалом легальними та обґрунтованими, за дотримання умов прав людини та Женевськими конвенціями. Адже сам процес фільтрації має законні підстави і на міжнародному законодавстві (див. детальніше у розділі 1.7. Регулювання питань щодо примусового утримання та переміщення осіб), сказано що:

Проте четверта Женевська конвенція дозволяє затримання або інтернування цивільних осіб на окупованій території з «насутих міркувань безпеки» або якщо «безпека держави, що тримає в полоні, робить це абсолютно необхідним»:

“... дозволяється тимчасове переміщення або евакуація цивільних осіб...”

“... згода на переїзд може бути лише добровільною та справжньою, а не надаватись під примусом...включати психологічну силу, спричинену «страхом перед насильством, примусом, затриманням, психологічним гнобленням або зловживанням владою... або використанням переваги» примусового середовища.”

Вся моя робота підтверджує те, що міжнародні закони, акти, конвенції потрібно переглядати, міняти та редагувати з плином часу, адже вони не відповідають порушенням сьогодення. Також, потрібно ввести терміни “сучасний концентраційний табір” та “фільтраційний табір” для того, щоб покарання за створення таких місць відповідало наслідкам перебування в цих місцях. На мою, думку міжнародній спільноті та організаціям потрібно не

боятися називати терміни, які потребуються, адже як я показала в своїй роботі - відповідні терміни дотримуються пунктам характерним для цих термінів (див. детальніше в розділі 1.6). І заява Щербау з Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні тільки підтверджує це (він **застеріг від надмірної екстраполяції досвіду постраждалих**):

“Ми повинні бути обережними щодо упередженості тих, хто вижив», — сказав він. «Який статистичний ризик бути підданим тортурам? Яка середня тривалість тримання під вартою? Що відбувається з особами, які не проходять фільтрацію? У нас немає чітких відповідей на ці запитання. Найгірші випадки ще невідомі”.

Необхідно не тільки пам'ятати про досвід Холокосту, але й поважати досвід тих людей, що вижили та ні в якому разі не допустити цього знову. Тому що підміна понять при встановленні справедливого суду, буде трактуватися людьми, що пережили цей досвід (сучасні концтабори) як заперечення нього, а це в свою чергу змусить згадати про справу “Заперечення таборів смерті”.

Список використаних джерел

1. Інтернування [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=12418.
2. Forcible Transfer of Ukrainians to Russia: Punitive, Abusive Screening of Fleeing Civilians [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.hrw.org/news/2022/09/01/forcible-transfer-ukrainians-russia>.
3. “We Had No Choice” “Filtration” and the Crime of Forcibly Transferring Ukrainian Civilians to Russia [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.hrw.org/report/2022/09/01/we-had-no-choice/filtration-and-crime-forcibly-transferring-ukrainian-civilians#_ftn71.
4. Японські табори для інтернованих [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://uk.tristarhistory.org/japanese-internment-camps>.
5. Табори інтернованих вояків Армії УНР у Польщі [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.wikiwand.com/uk/%D0%A2%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B8_%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%85_%D0%B2%D0%BE%D1%8F%D0%BA%D1%96%D0%B2_%D0%90%D1%80%D0%BC%D1%96%D1%97_%D0%A3%D0%9D%D0%A0_%D1%83_%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D1%89%D1%96.
6. Табори інтернованих частин УГА [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.wikiwand.com/uk/%D0%A2%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B8_%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%85_%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BD_%D0%A3%D0%93%D0%90.

7. Депортація чеченців та інгушів [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:
https://uk.m.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B5%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F_%D1%87%D0%B5%D1%87%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D0%B2_%D1%82%D0%B0_%D1%96%D0%BD%D0%B3%D1%83%D1%88%D1%96%D0%B2.
8. Labor camp [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:
https://en.wikipedia.org/wiki/Labor_camp.
9. Eva Dou. As crackdown eases, China’s Xinjiang faces long road to rehabilitation [Електронний ресурс] / Eva Dou, Cate Cadell. – 2022. – Режим доступу до ресурсу:
<https://www.washingtonpost.com/world/2022/09/23/china-xinjiang-crackdown-uyghurs-surveillance/>.
10. Agustín Blázquez. UMAP: CASTRO’S GENOCIDE PLAN [Електронний ресурс] / Agustín Blázquez – Режим доступу до ресурсу: <http://amigospais-guaracabuya.org/oagaq003.php>.
11. Qincheng Prison [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:
https://en.wikipedia.org/wiki/Qincheng_Prison.
12. Re-education camp (Vietnam) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: [https://en.wikipedia.org/wiki/Re-education_camp_\(Vietnam\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Re-education_camp_(Vietnam)).
13. Xinjiang internment camps [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://en.wikipedia.org/wiki/Xinjiang_internment_camps.
14. Daria Getmanova. Producing the Subject of Deportation. Filtration Processes during the Russia-Ukraine War [Електронний ресурс] / Daria Getmanova, Svitlana Matviyenko // Sociologica. V.16 N.2 (2022), 239–252. – 2022. – Режим доступу до ресурсу:
<https://sociologica.unibo.it/article/view/15387/14821>.
15. NYT: США виявили 18 російських фільтраційних таборів для українців [Електронний ресурс]. – 2022. – Режим доступу до ресурсу:

- <https://www.radiosvoboda.org/a/news-filtratsiyni-tabory-18-rf-viyna/31935310.html>.
16. Judith Schoonenboom. How to Construct a Mixed Methods Research Design [Електронний ресурс] / Judith Schoonenboom, R. Burke Johnson. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: https://education.nova.edu/Resources/uploads/app/35/files/arc_doc/mixed_methods.pdf.
 17. Leavy, Patricia,. Research design : quantitative, qualitative, mixed methods, arts-based, and community-based participatory research approaches [Електронний ресурс] / Leavy, Patricia,. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://ebookcentral-proquest-com.libproxy.helsinki.fi/lib/helsinki-ebooks/reader.action?docID=4832778>.
 18. Creswell, John W. Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches [Електронний ресурс] / Creswell, John W. // 2009 – Режим доступу до ресурсу: https://www.ucg.ac.me/skladiste/blog_609332/objava_105202/fajlovi/Creswell.pdf.
 19. John Howard. Concentration Camps on the Home Front : Japanese Americans in the House of Jim Crow [Електронний ресурс] / John Howard. – 2008. – Режим доступу до ресурсу: <https://ebookcentral-proquest-com.libproxy.helsinki.fi/lib/helsinki-ebooks/detail.action?docID=432241>.
 20. Allan W. Austin. From Concentration Camp to Campus : Japanese American Students and World War II [Електронний ресурс] / Allan W. Austin // 2005 – Режим доступу до ресурсу: <https://ebookcentral-proquest-com.libproxy.helsinki.fi/lib/helsinki-ebooks/reader.action?docID=3413956&query=>.
 21. Омбудсмен назвал количество детей, незаконно вывезенных з України до рф [Електронний ресурс]. – 2023. – Режим доступу до ресурсу:

- <https://www.slovoidilo.ua/2023/02/17/novyna/suspilstvo/ombudsmen-nazvav-kilkist-ditej-nezakonno-vyvezenykh-ukrayiny-rf>.
22. Роберт Пламмер. Суд над Путіним в Гаазі: відповіді на головні питання [Електронний ресурс] / Роберт Пламмер // BBC News. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-64999080>.
23. Мазуренко А. США виявили 18 російських "фільтраційних таборів" для українців [Електронний ресурс] / Альона Мазуренко // Українська правда. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/07/8/7357137/>.
24. Орлова В. Їжа через день, туалет раз на добу: стало відомо про жахи "фільтраційних" в'язниць Росії [Електронний ресурс] / Віолета Орлова // Уніан. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.unian.ua/war/filtraciya-v-mariupoli-stalo-vidomo-pro-zhahi-uv-yaznennya-zatrimanih-ukrajinciv-novini-vtorgnennya-rosiji-v-ukrajinu-11822418.html>.
25. Lifelong impact of extreme stress on the human brain: Holocaust survivors study. / [M. Fňášková, P. Říha, M. Preiss та ін.] // Neurobiology of Stress / [M. Fňášková, P. Říha, M. Preiss та ін.], 2021.
26. «Surviving the Holocaust: a Meta-Analysis of the Long-Term Sequelae of a Genocide» / E. Barel, M. H. Van IJzendoorn, A. Sagi-Schwartz, M. J. Bakermans-Kranenburg // Psychological Bulletin / E. Barel, M. H. Van IJzendoorn, A. Sagi-Schwartz, M. J. Bakermans-Kranenburg., 2010. – (136; № 5). – С. 677– 698.
27. Горечева Ю. "Раздевали, татушки мои смотрели". Артем уехал из Мариуполя в "ДНР", а потом и из России. Он рассказывает о том, что происходило на границах [Електронний ресурс] / Ю. Горечева, А. Тохмачи // Настоящее время. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.currenttime.tv/a/razdevali-tatushki-moi-smotreli-artem/31797135.html>.

- 28.Дубик М.Г. ТАБОРИ ДЛЯ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ на території України [Електронний ресурс] . – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=tabory_dlja_vijskovopolonenykh_na_terytorii_ukrajiny (останній перегляд: 09.06.2023)
- 29.death camp [Електронний ресурс] // The American heritage dictionary of the English language. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://ahdictionary.com/word/search.html?q=death+camp>.
- 30.Малиновська О.А. РЕПАТРІАЦІЯ [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <http://www.history.org.ua/?termin=Repatriatsiia> (останній перегляд: 09.06.2023)
- 31.Exeler F. Filtration Camps, Past and Present, and Russia's War Against Ukraine / Franziska Exeler // Journal of Genocide Research , 2023.
- 32.Gabriele Anderl. Internment Refugee Camps [Електронний ресурс] / Gabriele Anderl, Gabriele Anderl, Christoph Reinprecht (// Histoire. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://doi.org/10.14361/9783839459270>.
- 33.Maria RECHOVA. Conflit Tchetchene Analyse [Електронний ресурс] / Maria RECHOVA – Режим доступу до ресурсу: <https://www.scribd.com/document/521101567/Conflit-Tchetchene-Analyse#>.
- 34.Chechen Official: Camps Used By Russians For 'Extermination' [Електронний ресурс]. – 2001. – Режим доступу до ресурсу: <https://pressroom.rferl.org/a/1105503.html>.
- 35.Hundreds of Chechens Detained in "Filtration Camps" Detainees Face Torture, Extortion, Rape [Електронний ресурс] // HRW. – 2000. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.hrw.org/news/2000/02/17/hundreds-chechens-detained-filtration-camps>.
- 36.Ian Traynor. Tales of torture leak from Russian camps [Електронний ресурс] / Ian Traynor. – 2002. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.theguardian.com/world/2000/feb/19/chechnya.iantraynor>.

- 37.Віолетта Орлова. Їжа через день, туалет раз на добу: стало відомо про жахи "фільтраційних" в'язниць Росії [Електронний ресурс] / Віолетта Орлова. – 2022.
- 38.Chechen Official: Camps Used By Russians For 'Extermination' [Електронний ресурс]. – 2001. – Режим доступу до ресурсу: <https://pressroom.rferl.org/a/1105503.html>.
- 39.END THE HORROR IN SYRIA’S TORTURE PRISONS [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.amnesty.org/en/latest/campaigns/2016/08/syria-torture-prisons/>.
- 40.David Kortava. Inside Russia’s “Filtration Camps” in Eastern Ukraine [Електронний ресурс] / David Kortava // The New Yorker. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.newyorker.com/magazine/2022/10/10/inside-russias-filtration-camps-in-eastern-ukraine>.
- 41.Christine de Matos. Forgotten Forced Migrants of War: Civilian Internment of Japanese in British India, 1941–6 [Електронний ресурс] / Christine de Matos. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://journals-sagepub-com.libproxy.helsinki.fi/doi/10.1177/0022009421997913?icid=int.sj-full-text.similar-articles.1#fn38-0022009421997913>.
- 42.Tule Lake [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.tulelake.org/history>.
- 43.Ihor Bardyn. Ukrainian Internment in Canada [Електронний ресурс] / Ihor Bardyn // Ukrainian National Association. – 1992. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.infoukes.com/history/internment/articles/article001/>.
- 44.John C. Guse. Polo Beyris: A Forgotten Internment Camp in France, 1939–47 [Електронний ресурс] / John C. Guse. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://journals-sagepub-com.libproxy.helsinki.fi/doi/full/10.1177/0022009417712113>.

45. Concentration Camps during the South African / Boer War, 1899-1902 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://web.archive.org/web/20070609212833/http://www-sul.stanford.edu/africa/boers.html>.
46. 'It breaks the human' - Torture, disease and death in Syria's prisons [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: https://reliefweb.int/report/syrian-arab-republic/it-breaks-human-torture-disease-and-death-syrias-prisons?gclid=Cj0KCQjw7PCjBhDwARIsANo7CglnyTfM1vaoOO45OtyQSOkEv6WeNS-DOQsZSM5J9Kx6vnQkGdYKOx4aAp8SEALw_wcB.
47. Forced Labor of prisoners in Burma. [Електронний ресурс]. – 2002. – Режим доступу до ресурсу: <https://aappb.org/wp-content/uploads/2014/10/Report-on-Forced-Labor-May-2002.pdf>.
48. Exclusive: Abuse and corruption exposed in Myanmar's prison labor camps [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.reuters.com/article/us-myanmar-prisons-idUSKCN11758R>.
49. Табори Рас-ель-Айн [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://uk.upwiki.one/wiki/Ras_al-Ayn_Camps.
50. Report: Mass torture in network of UAE-run prisons in south Yemen [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.aljazeera.com/news/2018/8/12/report-mass-torture-in-network-of-uae-run-prisons-in-south-yemen>
51. НАЦИСТСЬКІ ТАБОРИ [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://encyclopedia.usmmm.org/content/uk/article/nazi-camps>.
52. Володимир Тиравський. Гетто ХХІ століття: як росіяни знущаються над українцями у «фільтраційних таборах» на Донбасі [Електронний ресурс] / ВОЛОДИМИР ТИРАВСЬКИЙ // Foreign Ukraine. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://foreignukraines.com/2022/10/27/how-russians-abuse-ukrainians-in-filtration-camps-in-donbas/>.

53. How Russia's Filtration Process in Ukraine Operates [Электронный ресурс] // U.S. Department of State. – 2022. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.state.gov/how-russias-filtration-process-in-ukraine-operates/>.
54. Mariupol residents who did not pass the 'filtration' are sent to a corrective colony or Izolyatsia prison [Электронный ресурс] // hromadske. – 2022. – Режим доступа до ресурсу: <https://hromadske.ua/en/posts/mariupol-residents-who-did-not-pass-the-filtration-are-sent-to-a-corrective-colony-or-izolyatsia-prison>.
55. Так страшно мне не было никогда «Медуза» рассказывает, как устроена система «фильтрационных лагерей» для украинцев, организованная российскими военными. И что происходит с теми, кто не смог пройти «фильтрацию» [Электронный ресурс] // Meduza. – 2022. – Режим доступа до ресурсу: <https://meduza.io/feature/2022/05/12/tak-strashno-mne-ne-bylo-nikogda>.
56. АЛЬОНА НЕСТЕРЕНКО. "ФІЛЬТРАЦІЯ" ЯК ЧАСТИНА ПЛАНУ ГЕНОЦИДУ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ [Электронный ресурс] / АЛЬОНА НЕСТЕРЕНКО. – 2023. – Режим доступа до ресурсу: <https://imi.org.ua/monitorings/filtratsiya-yak-chastyna-planu-genotsydu-rosiyi-proty-ukrayinskogo-narodu-i50001>.
57. Евгения Токарь. Что такое "курсы денацификации" для украинцев, вывезенных в Россию: рассказывает правозащитник Павел Лисянский [Электронный ресурс] / Евгения Токарь // 2022 – Режим доступа до ресурсу: <https://www.currenttime.tv/a/ukraine-russia-war-deportation/31863507.html>.
58. Регина Гималова. Фильтрационные лагеря и бегство. Как живут в РФ украинцы [Электронный ресурс] / Регина Гималова // DW. – 2022. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.dw.com/ru/filtracionnyye-lagerja-i-begstvo-kak-zhivut-v-rossii-vyvezennyye-ukraincy/a-61793074>.

- 59.Ігор Козловський. Травма як досвід [Електронний ресурс] / Ігор Козловський // Розширені тези виступу на візійній конференції УКУ – НаУКМА (Життє)стійкість після перемоги: безпекові виміри суспільного життя українців Тема І. Травми минулого і безпека майбутнього. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://zbruc.eu/node/113136>.
- 60.Що таке посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.psychologytools.com/assets/ukraine/understanding_post_traumatic_stress_disorder_ptsd_uk.pdf.
- 61."Почути травму": Діяти і творити з позиції вразливості [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://rus.lb.ua/culture/2019/03/26/422862_pochuti_travmu_diyati_i_tvoriti_z.html

Додатки

Додаток А

Кодифікатор

Категорії	Субкатегорії
Назва фільтраційного табору (місце)	
Як дісталися до фільтраційного табору	Евакуаційний автобус
	Пішки
	Власна машина
	Чужою машиною
	Іншим способом
Розташування	Окуповані території
	Росія
Огляд особистих речей	перевірка телефону
	ретельний огляд речей
	поверхневий огляд речей
	відсутня перевірка речей
Знімання одягу	всього окрім білизни
	верхній одяг
Просили "хабар"	
Допит	зв'язки з військовими
	зв'язки з владою
	зв'язки з розвідкою
	ставлення до України
	Ставлення до Росії
	Ставлення до влади України
	Ставлення до влади Росії
	Ставлення до "СВО"
Паспортний контроль	Паспортний контроль
	Повернення документів
	Отримання посвід "Дактилоскопирован"

	Огляд татуювань
	Затриманя через татуювання
Характер звертання під час фільтрації	зневажливо
	грубо
	цькували
	з повагою
	залякували
Чи відібрали якісь речі	так
	ні
Відчуття під час фільтрації	Страх
	Непокоєння
	Злість
	Інше
Час перебування в таборі	до 12 годин
	від 12 до 1 дня
	більше 1 дня, менше тижня
	від тижня до 2-х тижнів
	від 2-ох тижнів, менше 4-ьох
	від 4-ьох тижнів
Де розташовувався табір	в школі
	в культурному центрі
	в адмін.будівлі
	Інше (на вулиці або намети)
Приміщення	вбиральня
	вбиральня розділена для чол.та жін.
	душ
	умивальники
	ліжка
	кухня

Чи могли виходити за межі табору	Так
	Ні
Чи було достатньо місця для людей	Так
	Ні
Харчування	Задовільне
	Незадовільне
	Вільний доступ до їжі, продуктів
	Доступ до питної води
	Доступ до місць особистої гігієни
	Обмеження до доступу(їжі,води) або користування (особ.гігієни)
Санітарні умови	Задовільні
	Незадовільні
Соціальні зв'язки	Були родичі поряд
	Були друзі поряд
	Були знайомі поряд
	Спілкування з іншими людьми в таборі
	Контактували з родиною, друзями (які знаходилися поза табором)
	Обмеження в спілкуванні людей між собою
	Спілкування з з керівництвом/адміністрацією місця
	контактувати з представника міжнародних організацій
Характер спілкування адміністрації у фільтраційному таборі	дискримінацією
	пригнобленням
	поважливим ставленням
	добротою
	шаною
Ставлення до персоналу, адміністрації	Негативне
	Нейтральне

	Позитивне
Були свідком або стикалися з:	Побиття (фізичне насилля)
	Психологічне насилля
	Сексуальне насилля
	Катування, тортури
	Вбивство
	Зникнення людини
Коментарі	

Додаток Б

Гайд для напівструктурованого інтерв'ю

Гайд інтерв'ю

1. Вступ

- 1.1. де ви зараз перебуваєте
- 1.2. чи вдалося адаптуватися на новому місці
- 1.3 як проходить життя
- 1.4 яка професія,
- 1.5 чим займалися (про себе)
- 1.6 де проживали (в якому населеному пункті)

2. Перед фільтрацією:

- 2.10 як покидали населений пункт
- 2.1 чому обрали саме цей шлях, чи був у вас вибір взагалі
- 2.2 шлях, хто робив, що казали
- 2.3 які речі брали з собою,
- 2.4 чи були документи при собі,
- 2.5 чи чистили соціальні мережі
- 2.6 чи були знайомі друзі,
- 2.7 чи знали що буде відбуватися,
- 2.8 чи були одні, чи був хтось на іншій стороні, - підтримка моральна,
- 2.9 моральне гноблення, психологічний тиск (російськими військами)
- 2.10 соціальна підтримка (наприклад в зособі пересування)

3. Під час фільтрації

- як відбувалась фільтрація (реєстрування)

- як до вас зверталися під час реєстрації?
- чи надавали якийсь одяг? чи були в вас якісь речі з собою? чи відібрали їх? чи дозволили щось лишити?

4. Фільтраційний табір

4.1 Під час (когнітивна мапа):

когнітивна мапа самого приміщення та розташування людей, малюнок зсередини приміщення де тримали

4.2 Режим дня:

- яким був режим дня?

4.3 Особливості приміщення:

- **телевізор, радіо, тощо**

4.4 Приміщення:

- на скількох людей була розраховане приміщення на вашу думку?
- скільки людей там розміщувалось насправді? чи достатньо місця там було для цих людей?
- **чи можете намалювати приблизне розташування речей в приміщенні?**
- чи був у вас доступ до їжі? до питної води? яким чином це відбувалося? (як отримували їжу, в якій кількості, хто давав, як відбирали тих, хто розносить їжу?)
- чи були у Вас в доступі місця для особистої гігієни такі як вбиральня, душ, тощо. Чи були якісь обмеження до доступу або користування?

4.5 Вільний час:

- Чим ви в основному займалися поки вас тримали в таборі?

4.6 Вигляд:

- розпізнавальні знаки (на керуючих табором, на іншому персоналі табору, тощо. на вас самих)

4.7 Каткування:

- хто? чи обирали когось з в'язнів та змушували катувати? (погрожуючи чи задобрюючи)?
- коли? чи була система?

4.8 Чи Ви знаєте щось про людей які помирили в таборі? Якими були причини? Чи можете Ви щось розповісти про цих людей?

4.9 Соціальні контакти:

- Чи вам надавали можливість контактувати з родиною, друзями тощо? Чи мали право контактувати з представника міжнародних організацій? Чи проводились зустрічі з родичами?

- Чи спілкувалися Ви з іншими людьми? На які теми Ви могли спілкуватися? Чи були обмеження? Чи спілкувалися Ви з людьми з керівництвом/адміністрацією місця?(який характер мали спілкування)

4.10 Після:

- куди вивезли? Як повідомили про вивіз/переміщення
- як вас вивозили?
- які там були умови? головні особливості?

4.11 По прибутті:

- чи надали вам грошову допомогу?
- чи надали медичну допомогу?
- чи надали психотерапію тощо? чи допомогла?
- які головні наслідки ви можете назвати?
- привязка до волонтерів що допомагали

5. Після місяця прибуття (досвід акомодатції тощо)

5.1. Про соціалізацію (як адаптувалася)

5.2 Про цінності :

- Як змінилось світосприйняття
- Чи є якісь психічні порушення
- ставлення до себе,
- оточуючих
- росіян,
- до свого майбутнього
- ставлення до тих, хто залишилися в окупації
- самоідентифікація себе
- роль людини (ким себе відчують)

6. Кінцівка

Додаток В

Одиниці аналізу для контент-аналізу

[Інтерв'ю для КА.docx](#)